

Het kasteel van Wissekerke te Bazel

LIVIA SNAUWAERT
m.m.v. PETER DE WILDE

*Uitgegeven in opdracht van de Bestendige Deputatie
van de Provincieraad van Oost-Vlaanderen*

H. BALTHAZAR, gouverneur-voorzitter

M. DE BUCK, A. VERCAMER, I. VERLEYEN, F. VAN GAEVEREN,

J.-P. VAN DER MEIREN, G. DE LANGHE, gedeputeerden

A. DE SMET, provinciegriffier

© Provinciebestuur Oost-Vlaanderen

Dienst 92 / Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium

BELEIDSVERANTWOORDELIJKE *J.-P. Van Der Meiren, gedeputeerde*

SUPERVISIE *Andrea De Kegel*

ALGEMENE LEIDING *Anthony Demey*

FOTO'S *Ansfried De Vylder en de auteur, tenzij anders vermeld*

COVERFOTO'S *Patrick Devos*

GRONDPLANNEN *Ansfried De Vylder*

(naar plannen van architect Jan van Herck)

EINDREDACTIE *Kristof Messiaen*

GRAFISCHE VORMGEVING *Aanzet / MakingMagazines, Gent*

DRUK *New Goff nv, Gent*

WETTELIJK DEPOT *D/2003/1933/8*

ISBN *90-74311-431*

Met dank aan

ANTOINE DENERT, *burgemeester van Kruibeke*

DAVY GEUKENS, *restaurateur en conservator van het kasteel*

De Archeologische Dienst Waasland (ADW)

en in het bijzonder JEAN-PIERRE VAN ROEYEN

De Stichting Vilain XIII voor het ter beschikking

stellen van de fotoalbums van de familie Vilain XIII

Het kasteel van Wissekerke te Bazel

LIVIA SNAUWAERT
m.m.v. PETER DE WILDE

Inleiding

Het kasteeldomein van Wissekerke is een boeiend en waardevol onderdeel van het rijk cultureel patrimonium van het Land van Waas. De site is historisch van groot belang voor de ontwikkeling van de dorpskern van Bazel (Kruibeke) in de 12de eeuw. Het kasteel en de gebouwen van het neerhof zijn echter veel jonger. De oudste zichtbare restanten dateren uit de 15de en 16de eeuw. Ook op kunsthistorisch vlak maakt het domein, dat sinds het einde van de 18de eeuw in handen was van de bekende familie Vila in XIII, veel indruk. In het eerste kwart van de 19de eeuw verbouwde architect François Verly het kasteel in neogotische stijl. Zijn aanpassingen behoren tot de eerste getuigenissen van een tendens die pas in de tweede helft van de 19de eeuw volop tot ontwikkeling kwam in Vlaanderen. Verly combineerde de gotische vormtaal nog met Egyptische stijlelementen, kenmerkend voor het empire, die kort daarvoor reeds door architect Jean-Baptiste Pison in het kasteel werden geïntroduceerd. De bijbehorende parkaanleg, geïnspireerd op de Engelse landschapsstijl, verdient eveneens de aandacht. Vooral de ijzeren hangbrug, ontworpen door ingenieur Jean-Baptiste Vifquain, is interessant. Dit geslaagd technisch experiment heeft een bijzondere industrieel-archeologische waarde en kende naar verluidt geen voorganger op het Europees vasteland. Het kasteel werd in het eerste kwart van de 20ste eeuw nogmaals ingrijpend veranderd. Onder meer de eclectische aanbouw in het oosten, van de hand van architect Frans Van Dijk, dateert uit die periode. De 19de- en 20ste-eeuwse ingrepen maken het oude kasteelgebouw, vooral wat het interieur betreft, haast onherkenbaar.

Door de niet aflatende inzet van burgemeester Antoine Denert werd in 1989 het kasteel aangekocht door de gemeente Kruibeke. Dat was het startsein voor de herwaardering van het gebouw, waarvan de restauratie, die voornamelijk in eigen beheer gebeurt, al ver is gevorderd. Door vroegere verkavelingen is de rest van het domein opgesplitst in verschillende eigendommen. Op die manier kan de waardevolle site jammer genoeg nog niet integraal worden aangepakt.

Nog nooit werd het kasteeldomein aan een grondig bouwhistorisch onderzoek onderworpen. Het uitgebreide archief van de familie Vila in XIII is nog niet

Kasteel vanaf het noorden

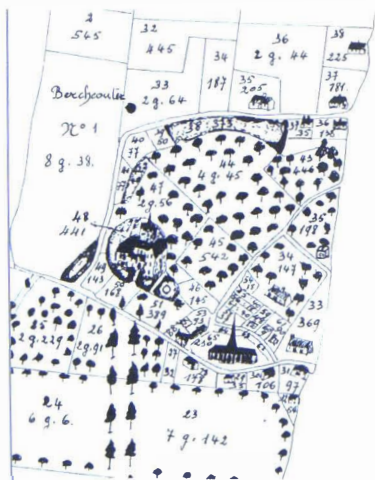
volledig geïnventariseerd. Voor de oudere geschiedenis is tot nu toe nauwelijks archiefonderzoek gebeurd en de site werd archeologisch slechts sporadisch onder de loep genomen. Bijgevolg slaagt de bestaande literatuur er niet in een correct en volledig beeld te geven van het bouwhistorische verleden. In deze Kleine Cultuurgids worden de beschikbare gegevens kritisch geanalyseerd en aangevuld met nieuwe data. De 19de en 20ste eeuw vormen het zwaartepunt van deze publicatie, omdat er over de periode voordien nog heel weinig is bekend.

De site en de heerlijkheid van Bazel in historisch perspectief

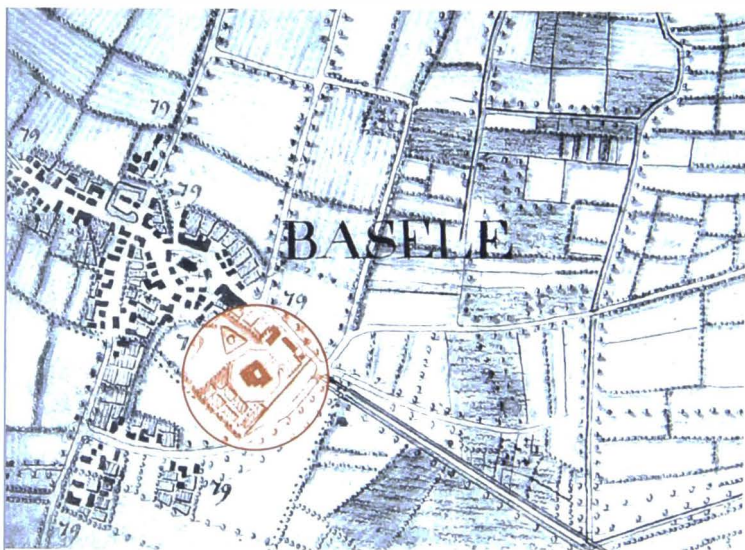
Bazel, sinds 1977 een deelgemeente van Kruibeke, is gelegen in het Land van Waas tussen Sint-Niklaas en Antwerpen, op de linkeroever van de Schelde. Dankzij de relatief vruchtbare bodem is dit in hoofdzaak nog steeds een landbouwgemeente.

Het is niet duidelijk wanneer Bazel is ontstaan en ook de oorsprong van de naam is niet met zekerheid gekend¹. De eerste schriftelijke vermelding van 'Barsela' zou

teruggaan tot in 1156². Het was een belangrijke heerlijkheid, die zich uitstrekte over de huidige gemeenten Bazel, Haasdonk, Melsele en Vrasene. De oudste gekende heer van Bazel, Boidinus van Barsela, treffen we aan in 1178³. De concrete archivistische gegevens tonen aan dat er zeker in de tweede helft van de 12de eeuw een heerlijke zetel te Bazel bestond, maar hoe die eruitzag, weet men niet. De vestiging van de site in de vallei van de Barbierbeek zorgde ervoor dat de residentie van de heren van 'Barsela' door middel van een walgracht kon worden verdedigd. De onmiddellijke nabijheid van de Sint-Petruskerk (op ca. 100 m) wijst erop dat de ontwikkeling van de heerlijkheid nauw samenhangt met die van de parochie, die in 1221 werd gesticht nadat Boudewijn van Barsele zijn tienden op Bazel wegschonk aan het bisdom Doornik. Het is niet

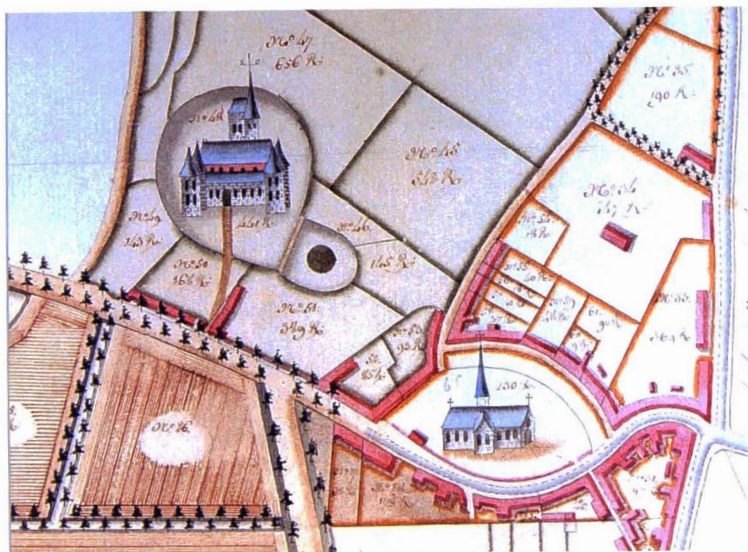
RABW, Bazel, Modern archief, nr. 36: *Caerte van de prochie van Basele (...), Baudewijn Speelman, Actum desen 19 november 1688*. De kaart van Speelman is een vergroting van een reeds bestaand plan uit 1637, getekend door Adriaan vander Haegen. Bovenstaande afbeelding is de gepubliceerde tekening uit A. MARIS, *Bazel in Waas. Land, volk en kerk*, Antwerpen, 1976, tussen pp. 56 en 57.

Detail uit de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778).

onwaarschijnlijk dat de heer reeds in de loop van de 12de eeuw een kerk liet optrekken. Men spreekt in dat geval van een hof-kerkrelatie of zelfs van een eigen-kerk.

De heemkundige Aloïs Maris en de Archeologische Dienst Waasland (ADW) vermoeden dat de huidige kasteelsite gegroeid is uit een motteburcht uit de hoge Middeleeuwen⁴. Hiervoor baseren zij zich in hoofdzaak op de algemene ligging en morfologie van de site en meer in het bijzonder op enkele oude kaarten (Speelman, 1688; Ferraris, 1771-1778 en Du Caju, 1804), waarop ten westen van het kasteel een niet-bebouwd rond eilandje te zien is, met daaromheen een walgracht. Dat ronde eilandje zou een restant zijn van het voormalige opperhof, waarop zich een houten (toren)constructie bevond. In het begin van de 19de eeuw integreerde men het als een 'folie' in de romantische parkaanleg en tot op heden is het in die vorm bewaard. Ten oosten daarvan bevindt zich het kasteel, dat zou teruggaan op het andere deel van de motteburcht, het neerhof. De omringende walgracht is sinds het begin van de 19de eeuw gedeeltelijk opgevuld.

Heemkundige Kring Wissekerke, *Caarteboek van J.J. Du Caju*, Basele, 14 december 1804.

Hoewel die hypothese aannemelijk is, dient te worden opgemerkt dat de site tot op vandaag archeologisch en historisch onvoldoende is onderzocht om tot conclusies te komen over de oudste geschiedenis. Het ronde eilandje heeft ongetwijfeld morfologische aanpassingen ondergaan. Het meet vandaag slechts ongeveer 14 m in diameter en is bijgevolg te klein voor een steile heuvel met een toren erbovenop⁵. Indien zich te Bazél ooit een mottesite heeft ontwikkeld, dan is het veeleer waarschijnlijk dat het opperhof zich op de plek van het huidige kasteel bevond. De kunstmatig opgeworpen heuvel kan er zijn afgevlakt en kan als platform hebben gediend voor de jongere stenen constructie. Archeologisch onderzoek zou hierover klaarheid kunnen scheppen.

Naar aanleiding van het leggen van een nieuwe vloer voerde de ADW in 2000-2001 een terreincontrole uit in de kelders van het kasteel. Hierbij werd een bakstenen fundering opgegraven van ca. 1 m dik tussen de keldertrap en de doorgang tussen de feestzaal en de wijnkelder. Het Land van Waas kent een steenbakkerstraditie die teruggaat tot in het begin van de 13de eeuw. De eerste bakstenen zijn onder andere herkenbaar aan hun grote afmetingen. De bakstenen

van de recent ontdekte funderingsmuur hebben een formaat van 30/31 x 14/14,5 x 6/6,5 cm en dateren ongetwijfeld uit de 13de eeuw. Dat is het sluitende bewijs dat er in die periode reeds een stenen constructie op de plaats van het huidige kasteel stond. Hoe dat gebouw eruitzag, is totaal onbekend. Het verving mogelijk een oudere houten constructie, die deel uitmaakte van een omwalde site, waarvan de gedaante door het ontbreken van historische en archeologische gegevens niet nader kan worden bepaald. In de literatuur wordt doorgaans aangenomen dat de 'nieuwe stenen burcht' werd opgetrokken op initiatief van de Zeeuwse ridder Raas van Borselen, geliefd leenman van Gwijde van Dampierre⁶. Hij noemde de heerlijkheid 'Barsele' voor het eerst 'Wissekerke' op het einde van de 13de eeuw, naar de heerlijkheid in Zeeland (Beveland) waarvan hij afkomstig was, vermoedelijk om verwarring met de parochie 'Barsele' te vermijden.

- 1 De meest voorkomende verklaringen zijn de volgende:
 - 'Baai'-'zele': huis aan een inham van de Schelde,
 - 'Bar'-'zele': huis of schuur op woeste grond,
 - De heren van Bazel werden eertijds 'bazen' genoemd, waarvan Bazele zou zijn afgeleid. Het toponiem 'zele' ('sele' van 'sali') is van Germaanse oorsprong en komt vanaf de 7de eeuw voor.
- 2 M. GYSSELING, *Toponymisch woordenboek van België. Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, deel 1. s.l.. 1960, p. 102.
- 3 P.J. GOETSCHALCKX, *Oorkondenboek van de Witherenabdij van Sint-Michiels te Antwerpen, Ekeren-Donk*, 1909, nrs. 32-33. Boidinus treedt hier op als getuige van Filips van de Elzas, wanneer die de abdij van Sint-Michiels te Antwerpen bevestigt in haar goederen en rechten.
- 4 A. MARIS, *Het Kasteel van Wissekerke*, in: *Heemkundige Kring Wissekerke*, jg. 11, nr. 4, 1986, pp. 99-101. Maris dateert de motteburcht te Bazel in de 10de eeuw. Het zou een vluchtburcht zijn geweest, die deel uitmaakte van de versterkingsgordel aan de Scheldeoever, samen met Kruibeke, Rupelmonde en Temse. De burcht zou teruggaan op een Romeins castellum ter verdediging van een Romeinse heirweg. De stelling van Maris kan niet worden gestaafd met overtuigend archivaal en/of archeologisch bewijsmateriaal en is absoluut niet geloofwaardig, bijvoorbeeld omdat het fenomeen van de castrale motte pas in de 11de eeuw opduikt. Meer informatie over motteburchten (in de provincie Oost-Vlaanderen) vindt u in de Kleine Cultuurgids S. DE DECKER, *Over elfenheuvels en kabouterbergen, Een overzicht van de bewaarde mottekastelen in de provincie Oost-Vlaanderen*, Gent, 2002.
- 5 De kleinste mottes hebben een basisdiameter van ongeveer 25 m.
- 6 A. MARIS, *Oude bouwkunst te Bazel*, in: *Heemkundige Kring Wissekerke*, jg. 9, nr. 3, 1984, pp. 85-86. Maris dateert de 13de-eeuwse burcht rond 1275. A. DEMEY, *Bouwen door de eeuwen heen, Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, deel 7n1 (B-L), Provincie Oost-Vlaanderen. Arrondissement Sint-Niklaas*, Gent, 1981, pp. 207-208. Hij stelt dat de funderingen van de 13de-eeuwse burcht vanaf 1238 door Raas van Borselen werden gelegd. De Zeeuwse ridder Raas van Borselen werd echter vermoedelijk pas rond 1265 door Gwijde van Dampierre beleend met de Vlaamse heerlijkheid Barsele, vanwege zijn trouw aan de Vlaamse graaf. In 1298 werd hij bovendien begunstigd met een leen van 50 Vlaamse pond per jaar. A. MARIS, *Gwijde van Dampierre en Wissekerke*, in: *Heemkundige Kring Wissekerke*, jg. 8, nr. 4, 1983, pp. 101-103.

Van Borselen en Wissekerke

In de tweede helft van de 13de eeuw gaf de graaf van Vlaanderen, Gwijde van Dampierre, de heerlijkheid Barsele in leen aan Raas van Borselen, een ridder uit Zeeuws-Vlaanderen. Raas herdoopte de heerlijkheid in 'Wissekerke'. In een oorkonde gedateerd in 1309 wordt hij "virum nobilem, dominum Rasone[m] de Barsele sive de Wissenkerke, militem" (edelman, heer Raas van Barsele of van Wissekerke) genoemd¹. Wissekerke lag in Zeeland. De naam wordt er nu nog gedragen door het dorp waar de heerlijkheid zich ooit bevond. De schoonzuster van Raas was vrouwe van deze heerlijkheid en zijn vader, Henric, droeg de bijnaam 'Wisse'. Lang heeft Raas dus niet moeten zoeken naar de naam voor zijn nieuwe heerlijkheid in het Land van Waas. Samen met zijn tweede zoon Florens wordt Raas vermeld in de stadsrekeningen van Brugge van het jaar 1302. In tegenstelling tot wat men tot nu toe heeft gedacht, vochten vader en zoon niet mee op de Groeningekouter (Guldenspoenslag bij Kortrijk)², maar voerden zij voor de opstandige Bruggelingen bewakingsopdrachten uit in de streek die ze goed kenden, namelijk Zeeuws-Vlaanderen³. Raas stierf rond 1312. Florens kreeg het bestuur van de heerlijkheid pas in handen na de dood van zijn moeder, Clarissie van Risinghen, rond 1320. Florens sneuvelde in 1345. Zijn zoon Heinric was de laatste heer van Wissekerke uit het roemrijke riddergeslacht van Borselen⁴.

Nog tot minstens 1383 bleef Wissekerke aldus in handen van de familie van Borselen. Het verloop van de geschiedenis in de 15de eeuw is minder duidelijk. In 1435 was de heerlijkheid in het bezit van ridder Vrederic Uten Hamme, die ze in 1437 voor vierhonderd pond groten verkocht aan ridder Antoon van Rotselaar, heer van Staden en hoogschepen van Waas in 1449. In 1468 was Wissekerke eigendom van Katheline van Rotselaar⁵.

1 RAA, Sint-Bernaardsabdij, charters, doos 1200 (1309).

2 A. MARIS, *Gwijde van Dampierre en Wissekerke*, in: *Heemkundige Kring Wissekerke*, jg. 8, nr. 4, 1983, p. 103.

3 J. COLENS, 1302. *Le compte communal de la ville de Bruges*, Brugge, 1886, pp. 90, 151 en 152.

4 Zie ook H. OBREEN, *Het geslacht van Borselen*, in: *De Nederlandsche Leeuw*, jg. 44, 1927, kol. 242-249, 294-306, 322-336, 363-366.

5 A. MARIS, *Bazel in Waas. Land, volk en kerk*, Antwerpen, 1976, pp. 55-57.

Een blik op de bouwevolutie van het kasteel

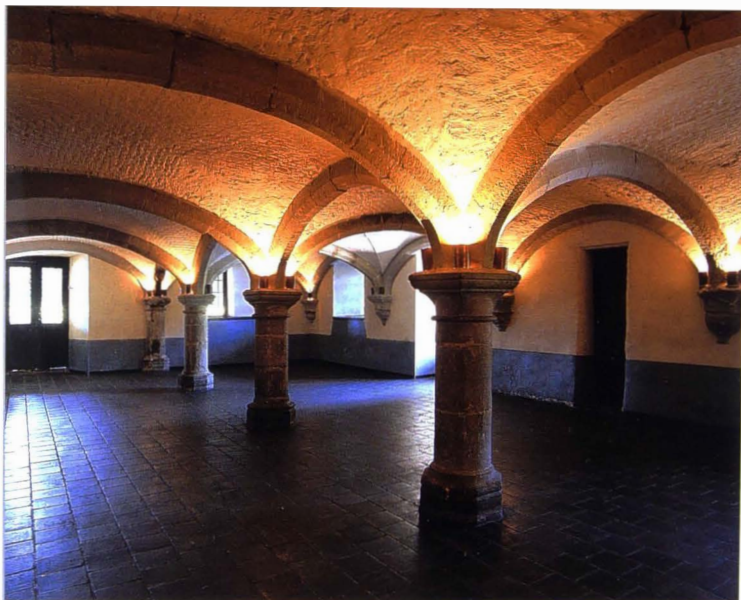
Het huidige kasteel gaat conceptueel hoogstwaarschijnlijk terug tot in de 15de eeuw. De 13de-eeuwse stenen constructie, waarvan tot op heden slechts een klein deel van de funderingen is teruggevonden, werd in die periode volledig geherstructureerd. Ter voorbereiding daarvan was het noodzakelijk om het waterpeil in de walgracht te kunnen controleren. Daarom werd de bestaande circulaire walgracht uit de hoge Middeleeuwen afgebakend door middel van een muur van 1,10-1,30 m dik, in de vorm van een onregelmatige achthoek. Aan de binnenzijde is de bakstenen muur voorzien van een parement uit witte natuursteen (wellicht Lediaanse kalkzandsteen). In juli 1987 werd een gedeelte van de ommuring van de walgracht onderzocht door de ADW, nadat die zichtbaar was geworden bij het draineren van de kasteelvijver¹. Aan de hand van de baksteenformaten (25/26 x 12 x 5/6 cm)², het verzorgde voegwerk en de bewerking van de natuursteen wordt die constructie gedateerd in de tweede helft van de 14de of in de 15de eeuw. De ommuring van de walgracht beschermde het kasteel tegen wateroverlast en voorkwam het dichtslibben van de gracht door afzettingen uit de polder; daarnaast was de ommuring ook een statussymbool. De muren, schematisch weergegeven op de Ferrariskaart (1771-1778), zijn niet meer volledig bewaard. Door het uitbreiden van de vijver tijdens de aanleg van het landschapspark met Engelse inspiratie in het begin van de 19de eeuw werd een deel ervan vernield en werden de restanten verlaagd. Daardoor bevinden die zich nu onder het wateroppervlak en zijn zij aan het oog onttrokken.

In de literatuur lijkt er over de bouwgeschiedenis van het kasteel weinig twijfel te bestaan. Toch is er tot nu toe nog te weinig archeologisch en archivalisch onderzoek gebeurd om een duidelijk beeld te krijgen van wanneer welke constructieonderdelen werden gerealiseerd. Hetgeen volgt, is dan ook slechts een voorlopige, hypothetische beschrijving van hoe de bouw van het kasteel vanaf de 15de eeuw kan zijn geëvolueerd. Een beschrijving die na verder onderzoek dient te worden bijgeschaafd.

In 1452 vond bij Bazel de slag van Rupelmonde plaats, waarbij de opstandige Gentenaren alle bezittingen van de graafgezinden vernielden. De heerlijkheid

was op dat moment een leen van Antoon van Rotselaar, hoofdbaljuw van het Land van Waas. Het is mogelijk dat de afbraak van de 13de-eeuwse zetel van Wissekerke en de bouw van het huidige kasteel met dat historisch feit verband houden.

Dat zou meteen ook verduidelijken waarom er in het gebouw zoveel verschillende baksteenformaten voorkomen, aangezien dat vanaf 1450 in het Land van Waas het geval is, aldus de ADW. Naar aanleiding van werken aan de keldervloer in 2000-2001 voerde de archeologische dienst een terreincontrole uit in de kelders van het kasteel. Daaruit bleek dat bakstenen van het formaat 22/23,5 x 10,5/11 x 5,5/6 cm zich stratigrafisch onder het baksteenformaat 25 x 12 x 6 cm bevinden en dus ouder zijn. Uit het verspreid voorkomen van die oudere bakstenen in de onderbouw kan men afleiden dat het kasteel al in de eerste fase geconcipieerd was op een vierkant grondplan. In het noordoosten sprong een torenvolume uit en in het zuiden bevond zich een zaalvormig volume. Het geheel werd verbonden door weermuren met natuurstenen hoekkettingen, die een binnenplaats afbakenden. De onderbouw van het kasteel vertoont voornamelijk aan zijn zuidoostelijke zijde nog een uitgesproken defensief karakter. Kleine lichtspelen, waarvan sommige ook als schietgat konden worden gebruikt en die hier en daar zijn dichtgemetseld, komen vandaag enkel daar nog voor. De voormalige toren onderscheidt zich in drie punten van de rest van het kasteel. De dikte van de muren op het huidige³ kelderniveau bedraagt ca. 1,70 m tegenover ca. 1 m elders. De inmiddels vernieuwde kalkzandstenen plint loopt hoger door en er steekt nog één laag natuursteen boven uit. Bovendien springt de toren uit ten opzichte van de vierkante vorm van het grondplan. Hoewel die elementen doen vermoeden dat het vroegere torenvolume teruggaat op een oudere, aanvankelijk alleenstaande donjon, wordt dat idee ontkracht door verschillende tegenargumenten. De muren zijn op de huidige begane grond veel dunner dan in de kelder (40 à 50 cm), terwijl de bakstenen met formaat 22/23,5 x 10,5/11 x 5,5/6 cm doorlopen tot aan de vensterdorpels van de eerste verdieping, waar kruismotieven zijn aangebracht met gereduceerd gebakken stenen⁴. Op het huidig kelderniveau komen twee toegangen voor die oorspronkelijk lijken, waarvan de meest zuidelijke is dichtgemetseld. Dat is absoluut niet gebruikelijk bij een donjon, waar wegens het militaire karakter van dergelijke constructies de ingang normaal gezien op de eerste verdieping ligt⁵. Tenslotte zijn de aanpalende (weer)muren samengesteld uit bakstenen met hetzelfde formaat. De plint rondom het torenvolume loopt ook dood op die muren, waaruit blijkt dat ze er niet achteraf tegenaan zijn gebouwd.

Kelder van de zuidvleugel

In een tweede fase werd het zaalvormig volume in het zuiden uitgebreid in noordwestelijke richting. Op die manier ontstond een L-vormige constructie, die door een muur in tweeën werd verdeeld. Daarvoor moest een lichtspleet in de zuidmuur worden gedicht. In de twee zalen werden bakstenen kruisgewelven met eenvoudige graatvormige bepleistering ingebracht. Zij steunen op sobere kalkzandstenen (half)zuilen en kraagstenen en zijn van elkaar gescheiden door kalkzandstenen ribben, waarvan het profiel overeenstemt met het kruisribgewelf in de voormalige toren. Dat laatste moet ook in die tweede fase zijn aangebracht. Met het inbrengen van die gewelven in de zalen ging het verwijderen van drie lichtspelten gepaard, die werden vervangen door een groter aantal rechthoekige vensters. De weermuur in het westen werd grotendeels herbouwd. Alle verbouwingen uit de tweede bouwphase, die aan de hand van stilistische kenmerken in het begin van de 16de eeuw kan worden gedateerd, houden verband met het voorkomen van bakstenen van 25 x 12 x 6 cm. In 1516 komt de heerlijkheid Wissekerke in handen van Lieven van Pottelsberghe, raadsheer van Karel V, die het grondgebied sterk uitbreidt. In de literatuur wordt die eigendomswissel dikwijls

gelinkt aan verbouwwerken aan het kasteel. Het is mogelijk dat de hierboven beschreven tweede bouwfase op initiatief van van Pottelsberghe gebeurde. Lieven werd samen met zijn vrouw Livine van Steelandt geportretteerd, vermoedelijk door Gerard David, met op de achtergrond een kasteel, dat soms verkeerd wordt beschouwd als dat van Wissekerke⁶.

In een derde fase werd het L-vormig volume achter de weermuur nog verlengd in noordelijke richting. De nieuwe ruimte werd op het huidige kelderniveau overkluisd door middel van twee tongewelfjes. Die afwijkende gewelfvorm en de grotere dikte van de muur palend aan de voormalige binnenkoer geven aan dat dit gedeelte van het kasteel jonger is dan het reeds bestaande L-vormige volume. De twee doorgangen in de huidige kelder, die dit recenter bouwvolume bereikbaar maken, gaven in de vorige fasen wellicht uit op de binnenplaats. De functie van de verschillende ruimten in de opeenvolgende bouwfases is onzeker en werd nog niet grondig onderzocht.

Het is niet duidelijk in hoeverre de bovenbouw van het kasteel van Wissekerke bij de hierboven beschreven fasen hoort, dan wel nog later te situeren is. Louter op basis van de baksteenformaten kan men besluiten dat het kasteel lange tijd een eenlagige constructie is geweest, uitgezonderd de toren in het noordoosten. Vanaf ca. 2,30 m boven de natuurstenen plint is het opgaand muurwerk van het kasteel, met uitzondering van de voormalige toren en de talrijke 19de- en 20ste-eeuwse verbouwingen⁷, samengesteld uit metselwerk van bakstenen met formaat 18-20 x 9/10 x 4,5 cm. Die zogenaamde 'derdeling' is moeilijk te dateren, want hij komt voor vanaf de 15de eeuw tot op vandaag. De 'derdeling' werd het meest gebruikt in de tweede helft van de 15de en in de 16de eeuw, vaak gecombineerd met grotere stenen. Het is dus evengoed mogelijk dat men voor de onderbouw grotere bakstenen gebruikte omwille van de stevigheid en dat de onder- en bovenbouw samen horen. Het metselwerk vertoont een knik ter hoogte van de overgang tussen het huidige kelderniveau en de begane grond, door het versmalen van de muren. De verjonging begint echter pas een eindje boven de overgang van grote naar kleine bakstenen. Bovendien vertonen de hoekkettingen geen duidelijke onderbreking op die plaats. Een extra moeilijkheid is wel dat de eventuele bouwnaden onherkenbaar zijn geworden door de talrijke verstoringen, veroorzaakt door de verbouwingen in de 19de en 20ste eeuw.

In dat laatste geval was er van meet af aan een trapconstructie vereist om de verschillende niveaus met elkaar te verbinden. De huidige kelder is bereikbaar via

Lieven van Pottelsberghe

Lieven van Pottelsberghe werd heer van Wissekerke in 1516. Hij kocht de heerlijkheid van Roeland le Fèvre, heer van Temse, die ze op zijn beurt had gekocht van de heer van Voghelesanghe in 1511. Dit was meteen de laatste keer dat Wissekerke via verkoop van eigenaar veranderde. Tot 1989 zou dit enkel nog via vererving van generatie op generatie en van familie op familie gebeuren. De meeste van deze families hadden connecties met het Land van Waas en kwamen uit kringen van de rijke Gentse ambtsadel. Lieven van Pottelsberghe, ridder, was al heer van Vinderhoute en Merendree. Hij was lid van de Raad van Vlaanderen en van de Private Raad van keizer Karel. Hij was bovendien ontvanger generaal "van alle ayden, beden en subsidiën, die sijne Conincklijcke Majesteyt als grave van Vlaanderen gegeven werden in den Lande van Waes"¹. Dit ambt was voortaan verbonden aan de heerlijkheid Wissekerke en werd, ondanks tegenwerking van het hoofdcollege van Waas, tot het einde van het ancien régime waargenomen door de heren van Wissekerke. Lieven was gehuwd met Livina van Steelandt. Zij waren samen weldoeners van armen en van hospitalen te Gent. Naar het voorbeeld van de renaissancevorsten beschermden ze ook de kunsten en de wetenschappen. Ze hadden daartoe verscheidene studiebeurzen gesticht. Hun vijf kinderen stierven jong, enkel zoon Frans overleefde zijn vader. Lieven stierf in 1531, zijn echtgenote in 1562. Ze werden begraven in de Sint-Michielskerk te Gent.

Te Bazel zorgde Lieven voor een belangrijke uitbreiding van het grondgebied van Wissekerke². Hij kocht de heerlijkheden Ten Dorent en Beaufort en werd door de keizer gemachtigd om alle aankopen te verenigen in één grote heerlijkheid Wissekerke, die zo een oppervlakte kreeg van 847 ha.

Frans van Pottelsberghe kreeg nog tijdens zijn leven de grote heerlijkheid van zijn vader. Hij stierf kinderloos in 1544. Zijn moeder, Livina, schonk Wissekerke in 1548 aan haar broer Servaas van Steelandt, hoogschepen van Waas. Livina zelf verbleef nog verscheidene jaren op het Hof ten Dorent.

1 A. VAN DE VEEGAETE, *Lieven van Pottelsberghe. Een Gents maecenas uit het begin der 16de eeuw*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel III, 1948, p. 93.

2 RAG, Wase handvesten, Register A, nr. 125.

Zuidelijke kasteeltoren

Kamertje in het achzijdige bovengedeelte van de zuidelijke toren

twee trappen, waarvan geen enkele teruggaat tot de 15de of 16de eeuw. Zowel de trap die vanuit de eetkamer naar de kelderkeuken leidt, als de hoofdtrap, die de kelder vanuit de vestibule bereikbaar maakt, zijn 19de- of 20ste-eeuws. De ADW onderzocht enkele jaren geleden de kelder van het kasteel en ontdekte tegen de zuidgevel, in de hoek tussen de toren en de scheidingsmuur, de restanten van wat eens een trapconstructie kan zijn geweest. Het is niet duidelijk hoe lang die trap in gebruik was. In ieder geval loopt het traptorentje in de oksel van de zuidelijke toren niet door tot in de kelder en was dat niveau op een andere manier bereikbaar.

Sommige elementen wijzen erop dat de zuidelijke toren niet bij de eerste, 15de-eeuwse bouwphase van het kasteel hoort. De toren is veel kleiner en minder massief dan de voormalige toren in het noordoosten en past niet mooi in het regelmatige grondplan. Men lijkt voor de inplanting van de toren rekening te hebben gehouden met het venster ernaast, dat na de inbreng van de scheidingsmuur tijdens de tweede, begin 16de-eeuwse fase is aangebracht. De baksteenlagen lopen ook niet door, maar daarvan kunnen de talrijke verstoringen in de onderbouw de oorzaak zijn. Vermoedelijk werd de zuidelijke toren pas in of na de tweede fase aan het kasteel toegevoegd.

In 1562-1563 richtte Servaas van Steelandt een kapel in ter ere van Sint-Servatius⁸. Zoals vele andere gebouwen in de omgeving werd het kasteel van Wissekerke op 29 oktober 1583 getroffen door een brand, aangestoken door de Spaanse troepen onder leiding van Marnix van Sint-Aldegonde. Volgens de literatuur zou de oostvleugel van het kasteel hierbij samen met de ophaalbrug in vlammen zijn opgegaan. Heer Servaas van Steelandt zou het beschadigde kasteel dan in 1590 hebben heropgebouwd, naar verluidt naar het voorbeeld van het nabijgelegen kasteel Leugenhage (het Blauwhof), opgetrokken in 1579⁹. Het staat nochtans niet vast in hoeverre die brand een noemenswaardige invloed had op het uitzicht van het kasteel¹⁰. Enkel het achzijdige bovengedeelte van de zuidelijke toren kan met dat historische feit in verband worden gebracht, onder andere door de afwijkingen in de vorm, hoekblokken en baksteenformaten (21,5/22 x 9,5/10 x 4,5/5 cm) en door de stilistische kenmerken van het interieur van de torenkamertjes. Een volledige heropbouw van de bovenbouw van het kasteel ten gevolge van de brand is weinig waarschijnlijk.

Servaas II van Steelandt

Servaas I van Steelandt, broer van Livina, overleed in 1551. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Willem, secretaris van de stad Gent. In 1564 schonk Willem Wissekerke aan zijn zoon Servaas II, ter gelegenheid van zijn huwelijk. Servaas II van Steelandt is een omstreden figuur. In 1562 werd hij hoogbaljuw van Waas, een functie die meerdere generaties in de familie zou blijven. Zijn politieke houding in het conflict met koning Filips II is niet altijd even duidelijk. Op beslissende momenten stond Servaas in ieder geval steeds aan de kant van de overwinnaar. Hij ontving in 1576 muitende Spaanse soldaten op zijn kasteel, naar men zegt om de omgeving te sparen van onheil. Daarom werd hij op last van de Staten van Vlaanderen gevangengezet te Gent en ontheven uit zijn ambt van hoogbaljuw. Na de Pacificatie van Gent op 8 november 1576 werd hij door toedoen van Willem de Zwijger weer vrijgelaten. Drie jaar later werd hij in zijn ambt hersteld en kreeg hij het bevel over de vestingen van Waas, alsmede over drie oorlogsbodems die op de Schelde lagen¹.

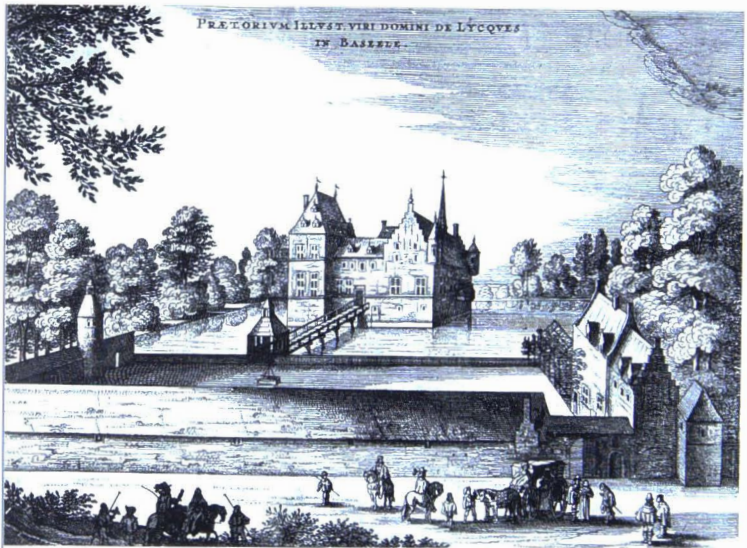
In 1583 zakte landvoogd Alexander Farnese met zijn troepen af naar het Land van Waas voor de beslissende strijd rond Antwerpen. Servaas voelde de

storm hangen en riep de schepenbanken van Waas en Beveren samen op het kasteel van Rupelmonde om de nuttelosheid van weerstand tegen de landvoogd te bepleiten. De aanwezigen machtigden Servaas om Farnese een vreedzame overgave van het Land van Waas af te dwingen. Om dit te beletten stuurden de Staten vanuit Antwerpen twee vendels om het kasteel van Rupelmonde te heroveren. Zij mislukten hierin en staken uit wraak Servaas' kasteel te Bazel in brand. Ook de pas herbouwde vierschaar (de Eenhoorn) werd hierbij beschadigd². Op 29 oktober 1583 leverde van Steelandt de kastelen van Rupelmonde, Temse, Burcht en Bazel over aan de troepen van Alexander Farnese, andere vestingen volgden. Indirect leidde dit mede tot de val van Antwerpen in 1585. Trots vergezeldde Servaas de overwinnaar naar Antwerpen en kreeg er als beloning het bevel over alle troepen van Waas. Na Farnese verbleef ook aartshertog Albrecht eind 1596 een tijdje op het kasteel van Wissekerke³.

Servaas stierf in zijn kasteel op 6 september 1607 en werd begraven in het koor van de Sint-Petruskerk. Daar werd zijn grafsteen enkele jaren geleden blootgelegd. Servaas had geen mannelijke afstammelingen. Zijn dochter Margaretha trouwde te Bazel op 11 juni 1590 met Philippe de Recourt de Lens et de Licques, heer van Audenthun en van Verre, kolonel van een regiment Waals voetvolk en kapitein van het kasteel van Rupelmonde. Hij volgde in 1598 zijn schoonvader op als hoogbaljuw van Waas.

- 1 A.L.E. VERHEYDEN, *De betwistingen rondom het voortbestaan der hoofdschepenen van het Land van Waas*, in: *Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, deel 57, 1949, pp. 97-144.
- 2 RABW, Bazel, Oud gemeentearchief, nr. 423, fol. 54r^o, 86r^o en 89v^o.
- 3 RABW, Bazel, Oud gemeentearchief, nr. 690, 1ste cohier: "Betaelt van 6 potten biers die gedroncken hebben de luyers als sijn Alteze hier op 't huys van Wissekerke quam".

De eerste waardevolle iconografische bron over het kasteel is een gravure van Sanderus uit 1641-1644. Hoewel sommige details niet kloppen en het neerhof vanwege het perspectief nogal uitgerokken is voorgesteld, zijn heel wat zaken die op de prent zijn afgebeeld vandaag nog herkenbaar. Het kasteel, ondertussen de residentie van de familie de Licques, is nog volledig in het water gelegen en bereikbaar via een houten brug met brugpoort voorzien van een lantaarn. Door de gedeeltelijke opvulling van de walgracht en het invoegen van een centrale vleugel met vestibule in het begin van de 19de eeuw is de toegang tot het kasteel helemaal

A. SANDERUS, *Flandria Illustrata*, Keulen, 1641-1644.

gewijzigd. Van de relatief gesloten toegangspartij met zadeldak doorbroken door twee dakkapellen, afgebeeld op de 17de-eeuwse bron, is door het invoegen van de centrale vleugel niets bewaard gebleven. Enkel een deel van de noordelijke weermuur in de kelder herinnert hier nog aan.

Verder toont Sanderus drie vleugels gegroepeerd rond een kleine binnenplaats. De oostvleugel springt een stuk vooruit. Dat is vandaag nog steeds het geval, maar door de afgeronde schermgevel die architect Verly in het eerste kwart van de 19de eeuw tussen de oost- en westvleugel liet schuiven, valt dat nu niet meer op. Boven de relatief gesloten onderbouw met natuurstenen plint en bovenaan afgelijnd door een natuurstenen druiplijst verheffen zich de verdiepingen, die door ruime kruisvensters zijn doorbroken. Die vensters werden in de loop van de 19de eeuw dichtgemetseld of vervangen door andere vensteropeningen. Vooral in de oost- en noordgevel zijn nog sporen van de kruisvensters zichtbaar. De hoger opgetrokken oostvleugel is afgedekt door een schilddak met dakkapellen en een getrap dakvenster in het westen. De westvleugel wordt afgesloten door twee getrapte geveltoppen, met telkens een rond arkeltorentje op de hoeken.

Tegen de westgevel is in het zuiden een soort erker aangebracht, waardoor de huidige bouwsporen op die plek kunnen worden verklaard. De zuidvleugel is niet goed zichtbaar op de gravure. De achtzijdige bovenbouw van de toren is echter wel weergegeven, maar veel westelijker dan vandaag.

De kasteelvijver is omgeven door bomengroepen. In het noorden bevindt zich het neerhof, waarvan de gebouwen nog grotendeels overeenkomen met de hedendaagse toestand. De ronde bakstenen duiventoren, die mogelijk teruggaat tot het begin van de 16de eeuw¹¹, is afgebeeld met een lantaarn op de kegel-

De duiventoren in 1990, foto: Jo Bracke.

vormige spits. Het kweken van duiven was een privilege van de adel. De duiventoren bevat nog steeds een 680-tal nestholtes en paalt aan de stallingen met wagenhuis, waarvan het L-vormig volume samen met het pachthuis een binnenplein met waterput afbakent. Deze gebouwen, in kern vermoedelijk 15de-eeuws¹², werden in de loop van de 19de en 20ste eeuw grondig verbouwd, maar zijn nog steeds herkenbaar. Het langgerekte, meest noordelijke gedeelte telde in 1641 slechts één bouwlaag en was afgedekt met een zadeldak. De noordgevel was erg gesloten en alleen door een paar verluchtingsspleten doorbroken. Rechts zien we een grote schouw en daarnaast de toegang tot het domein, bestaande uit twee rondboogvormige poorten, één voor de voetgangers en één voor paard en kar. Het woonhuis bevat vandaag nog nauwelijks oorspronkelijk materiaal en werd ernstig verminkt in de loop van de 19de en vooral in de 20ste eeuw. Het smalle gebouwtje palend aan de woning dateert wellicht uit de eerste helft van de 17de eeuw¹³. Ten zuiden van het pachthuis is een soort loofgang afgebeeld.

Over het interieur van het kasteel vóór de 19de eeuw is heel weinig gekend. Het onderzoek ter plaatse wordt bemoeilijkt door de dominante aankleding uit de 19de en 20ste eeuw. Met uitzondering van de kelders, enkele oude (dichtgemaakte)

doorgangen, gestucte moerbalken en gerecupereerde onderdelen van de kapconstructie zijn er geen noemenswaardige zichtbare sporen van vóór 1800 meer te vinden. In de literatuur wordt dan ook stilzwijgend over de 17de en 18de eeuw heen gegaan. Enkele boedelinventarissen uit die periode geven een idee van de ruimte-indeling vóór de grootschalige verbouwingen in de 19de en 20ste eeuw. In 1630 bevonden zich volgende ruimten op de begane grond: de keuken, een 'saele', de 'cleyn salette', de 'grootte salette' en de 'torren camer'. Op de verdieping waren de 'camer van mevrouw', de 'camer boven de saele', de 'camer boven de cleyne salette', de 'camer boven de grootte salette' en 'd'eerste camerken boven de torrecamer' gesitueerd. Daarboven bevonden zich enkel nog zolders en het 'tweede camerken boven de torrecamer'¹⁴. Ongeveer dezelfde kamerindeling vinden we terug in 1713. Opvallend is de rijkelijke aankleding van vele interieurs met zijdebehang of goudleder. De kapelaan had een eigen ruimte te zijner beschikking¹⁵. In 1768 wordt een 'gesepareerde saele' vermeld. Mogelijk gaat het hier over de huidige 'salle de compagnie' en het grote salon. De 'grootte camer op de slincke handt' kan overeenstemmen met het rooksalon vandaag. Daarnaast bevond zich de 'saele voor de capelle' en er was ook nog een 'groen camer'. Op de verdieping zijn enkel een kinderkamer en de 'bovenkamer van madame' vermeld. Daarboven waren de zolders en de kamers voor het personeel gevestigd¹⁶. Een 'eetplaetse' wordt voor het eerst genoemd in 1780. Er wordt dan ook een 'steenen trap' gemeld en een 'cour'¹⁷.

Ferraris (1771-1778) is vooral interessant voor het kasteeldomein, want het gebouw zelf is niet accuraat weergegeven. Wat wel klopt, is de aanwezigheid van een binnenplaats. Ook de plattegrond van het neerhof lijkt overeen te stemmen met de werkelijkheid. Ten zuiden van het kasteel is een (sier)tuin afgebeeld met een geometrische aanleg, in het noordwesten gaat het wellicht om de moestuin, waarvan heden niet zoveel meer overblijft. De toegang tot het kasteel gebeurt via de kasteeldreef, die sinds het tweede kwart van de 19de eeuw niet meer wordt gebruikt.

Philippe de Licques, baron van Wissekerke en graaf van Rupelmonde

Koning Filips IV verhef op 31 juli 1630 de heerlijkheid Wissekerke tot baronie. Philippe de Licques werd dus baron. Vijf generaties lang bleef Wissekerke in het bezit van deze familie, die haar roots had in het noorden van Frankrijk (Lens). In 1658 kocht Philippes kleinzoon, eveneens een Philippe, de heerlijkheid Rupelmonde. Op 6 februari 1670 werd diens zoon, opnieuw Philippe geheten, verheven tot graaf van Rupelmonde. Voortaan werden de heren van Wissekerke steeds aangesproken als 'graven van Rupelmonde'¹. Het is dan ook in deze hoedanigheid dat we ze terugvinden aan het hof te Versailles. Baron Ivo de Licques was de laatste mannelijke telg van de familie. Hij huwde in 1731 Marie Christine de Grammont, hofdame van de Franse koningin. Ivo sneuvelde te Pfaffenhoven (Beieren) in 1745. In 1751 trad zijn weduwe, "la belle comtesse de Rupelmonde" genoemd – aan het hof van Louis XV een serieus compliment – in het klooster van de karmelietessen te Parijs². Een verre neef, Antoine Désiré de la Kethulle – zijn moeder was een de Licques – erfde de heerlijkheid. Zijn zoon Maximilien volgde hem bij zijn overlijden in 1754 op. Ook Maximilien had geen kinderen, zodat de titels 'baron van Wissekerke' en 'graaf van Rupelmonde' met de erbij horende bezittingen in handen kwamen van een nicht, Anna Francisca de la Kethulle, die gehuwd was met ridder Mathias Xaveer de Ghellinck. Op 14 juli 1779 liet zij de heerlijkheden na aan haar achterkleinzoon, burggraaf Philippe Louis Vilain XIII, op dat moment slechts enkele maanden oud. Vanaf die datum tot in 1989 – het jaar waarin het kasteel door de gemeente Kruibeke werd aangekocht – heeft de familie Vilain XIII de geschiedenis van Wissekerke bepaald.

De adellijke titels die sinds 1670 met de heerlijkheid waren verbonden, vielen met de komst van de Franse revolutionairen. Desalniettemin bleven de oude machthebbers op post. De eerste burgemeester van Bazel in het jaar 1800 was... 'citoyen' Philippe Louis Vilain XIII. Zijn familie zou 139 jaar lang onafgebroken de politieke touwtjes te Bazel in handen houden.

1 A. MARIS, *Bazel in Waas. Land, volk en kerk*, Antwerpen, 1976, p. 100.

2 Ibidem en A.C. DE VILLERMONT, *Les Rupelmonde à Versailles (1685-1784): la société au 18me siècle*, Parijs, 1905.

- 1 Verslag ADW, 19 augustus 1987.
- 2 Volgens de ADW is er tot ongeveer 1450 een systematische verkleining waar te nemen van de baksteenformaten. De 13de-eeuwse stenen met een lengte van ca. 30 cm evolueren tot stenen met een lengte van 26 à 27 cm in het begin van de 15de eeuw. Na 1450 komt het baksteenformaat 25/26 x 12 x 5/6 cm ook nog voor, maar dan vaak in combinatie met kleinere formaten.
- 3 Er zijn aanwijzingen dat de vroegere begane grond zich bevond op het huidige kelderniveau. Een lichtspleet in de huidige kelder naast de voormalige toren suggereert dat de verdwenen binnenplaats oorspronkelijk op dat niveau gelegen was. Ten tijde van Sanderus (1641-1644) was de sokkelzone reeds in gebruik als kelderruimte, zo omschreven in een boedelinventaris. RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 512: *Estimation des meubles et biens à Basel entre Philippe de Licques et les héritiers de Marguerite de Steelandt* (1630).
- 4 Dergelijke motieven kwamen (nagenoeg) niet vóór de 15de eeuw voor.
- 5 F. DOPERE, W. UBREGTS, *De donjon in Vlaanderen, Architectuur en woonscultuur*, Brussel, 1991, p. 63.
- 6 J. DE GHELLINCK D'ELSEGHEM, *Het Kasteel van Wissekerke te Bazel*, in: *De Woonstede door de eeuwen heen*, nr. 13, maart 1972, p. 21. Wanneer men deze iconografische bron echter van naderbij bestudeert, wordt het duidelijk dat het afgebeelde gebouw niet kan overeenstemmen met de toestand van het kasteel te Bazel in het begin van de 16de eeuw.
- 7 De verstoringen maken het extra moeilijk om een totaalbeeld te krijgen en een relatieve chronologie op te stellen.
- 8 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 488: *Chapelle castrale, archives de cette fondation*. In 1562 werd Servaas van Steelandt verkozen tot hoogbaljuw van het Land van Waas. Er zou reeds in de tweede helft van de 14de eeuw een kapelanie zijn gesticht in de heerlijke zetel van Wissekerke, maar het stichtingsdocument is verdwenen.
- 9 Waaronder de vierschaar, de zetel van het Hoofdcollege van het Land van Waas. Het gebouw, dat tijdens de slag van Rupelmonde (1452) een cruciale rol speelde, is nu 'De Eenhoorn'. P. JANSSENS, *Het Kasteel en de Vierschaar van Wissekerke (Bazel)*, in: *Annalen van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas*, tome 52, nr. 1, 1941, p. 83.
- 10 Er zijn geen bronnen bewaard die ons in dit opzicht kunnen helpen.
- 11 Baksteenformaat 24,5/25 x 11,5 x 5/6 cm komt overeen met de tweede bouwphase van het kasteel.
- 12 Baksteenformaat 23,5 x 10,5/11 x 5/5,5 cm is gelijksoortig met het formaat gebruikt tijdens de eerste bouwphase van het huidige kasteel. Verzorgd voegwerk met gedagde voeg stemt overeen met de sporadisch bewaarde voegafwerking op de onderbouw van het kasteel.
- 13 Afwijkend baksteenformaat van 16,5 x 7,5 x 4 cm.
- 14 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 512: *Estimation des meubles et biens à Basel entre Philippe de Licques et les héritiers de Marguerite de Steelandt* (1630).
- 15 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 512/2: *Inventaire du mobilier* (1713).
- 16 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 513-514: *Inventaire et estimation des meubles du chevalier Dormer* (1768).
- 17 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 514a: *Anne-Françoise de la Kethulle, douairière de Mathieu-Xavier de Gellinck de Nockere, estimation de ses meubles au château de Wissekercke* (1780).

Ingrijpende wijzigingen onder de familie Vilain XIII

In 1778 erft Anne-Françoise de la Kethulle, weduwe van Mathieu Xavier de Ghellinck, heer van Nokere, de baronie van Wissekerke. Bij akte van 14 juli 1779 schenkt ze het kasteel en de heerlijkheid weg aan haar achterkleinzoon Philippe Louis Vilain XIII, toen nauwelijks zes maanden oud en enige rechtstreekse erfgenaam wegens de dood van zijn moeder Anna Maria Coleta de Ghellinck kort na zijn geboorte¹. De vader van Philippe Louis, Philippe Mathias, hoogbaljuw van Gent, kreeg het vruchtgebruik van Wissekerke en zag zich bijgevolg genoodzaakt het kasteel te gebruiken als buitenverblijf. Hij woonde er samen met zijn familie tijdens de zomermaanden en in perioden van geringe politieke activiteit². De rest van het jaar bracht de familie door in Gent.

In 1794 schaften de Fransen alle adellijke rechten en titels af. Bazel werd een gemeente met een gemeenteraad en een burgemeester. Op 2 juni 1800 nam Philippe Louis Vilain XIII die functie op zich tot aan zijn dood in 1856³. Vanaf dat moment werd het kasteel van Wissekerke het verblijfsadres van Philippe Louis, naast zijn woning in Brussel. Dat kan onder andere worden afgeleid uit een brief van 19 juli 1799, waarin Philippe zijn vader Mathias de toestemming vraagt om de meubelen van Gent naar Bazel te brengen⁴. Het kasteel diende dringend te worden opgefrist. In 1800 zijn de verbouwingswerken reeds volop aan de gang.

Aanvankelijk gebeurde de renovatie onder leiding van de Gentse architect Jean-Baptiste Pisson (1763-1818). Verschillende brieven van Philippe Vilain XIII aan de architect uit de periode 1800-1802 tonen dit aan⁵. In deze briefwisseling blijkt dat er veranderingen werden aangebracht aan de tuin en aan het interieur, maar de omschrijving van de werken blijft nogal vaag⁶. Het is bijgevolg erg moeilijk om uit te maken welke elementen van het huidige kasteel(domein) op die periode teruggaan. In de literatuur wordt doorgaans aangenomen dat volgende werken tot de bouwcampagne onder toezicht van Pisson behoren. Allereerst zou de kasteelgracht gedeeltelijk zijn opgevuld met aarde uit de dreef (vandaar haar diepteligging) en uit het park (met vergroting van de vijvers tot gevolg)⁷. Wat het kasteel zelf betreft, werden de rechthoekige kruisvensters op sommige plaatsen

door rondboogvensters vervangen. Deze vensters zijn nog bewaard in het noordoosten en in het zuidwesten. Ook elders zijn nog sporen van dit venstertype zichtbaar. Pissou zou ook een plan voor een nieuwe toegangspartij hebben ontworpen in de vorm van een soort klassiek tempelportiek. Dat ontwerp, waarvan de plantekeningen zich ten tijde van Janssens (1941) nog op het kasteel zouden hebben bevonden, maar die sindsdien spoorloos zijn, werd echter niet uitgevoerd⁸.

De familie Vilain XIII

Aan de geschiedenis van de familie Vilain XIII kan bijna de hele geschiedenis van Vlaanderen worden opgehangen, omdat de familie daar een voornaam rol in heeft gespeeld. Begiftigd door de eerste graven van Vlaanderen hadden de Vilains, aanvankelijk bekend als 'van Gent', grote landerijen rond het Gentse en kende de familie vertakkingen in Aalst en Dendermonde. De familie was eveneens gelieerd aan de grote Vlaamse adellijke clans (van Leuven, Kortrijk, Guines etc.). Zij leverden de eerste burggraven van Gent (vandaar hun naam) en bekleedden de hoogste functies in het pre-Bourgondische Vlaanderen. Geraard de Duivel is slechts één van de bekende telgen. Als wereldlijke vertegenwoordigers van de Sint-Pietersabdij van Gent werden zij heren van Temse, Bornem... Talloze plaatsen in Vlaanderen hebben ooit een Vilain als slotvoogd gehad. Van Hugo III van Gent (1234) stamt het geslacht van de familie de Melun, heren van Antoing, de latere prinsen van Epinoy en hertogen van Joyeuse. Zijn tak was gelieerd aan de families Berlaymont, de Ligne, Rohan en Bourbon. De grootvader van Hugo, Zeger III van Gent, werd door enkele historici geïdentificeerd als het historische personage dat als model zou hebben gediend voor de Vos Reynaerde. Het dierenepos zou zich laten lezen als een verdeckte verguizing van de daden van Zeger III. Uit een andere kleinzoon van Zeger III sproot de tak van de heren van Sint-Jansteen, die de bijnaam Villain (sic) gingen dragen. Zij namen erg hoge bestuurlijke posities in onder de Bourgondiërs.

De oudere tak van de familie, afstammend van Adriaan van Gent (tak Vilain de Gand), die uitstierf met de Franse Revolutie, kende hoogdagen aan het Spaanse en Franse hof bij hun verheffing tot graven (later prinsen) van Iseghem. Zij leverden twee bisschoppen van Doornik. De laatste afstammeling,

Louis de Gand de Merode de Montmorency, maarschalk van Frankrijk, prins van Masseme en Iseghem en graaf van het Heilige Roomse Rijk, stierf zonder mannelijke opvolger. Noch zijn echtgenote uit de familie Fürstenberg, noch die uit de familie Grimaldi van Monaco hadden hem een zoon kunnen geven.

Uit de jongere familietak, afstammend van Filip van Gent, de broer van Adriaan, stamt de huidige familie Vilain XIII. Hun carrière is voornamelijk in Oost-Vlaanderen te situeren. Jean Jacques Vilain XIII werd in 1758 door Maria-Theresia tot burggraaf verheven en werd president van de Staten van Vlaanderen. Zijn kleinzoon Philippe was de eerste Vilain die in Bazel op het kasteel kwam wonen (1779) en er 56 jaar lang burgemeester zou zijn. Philippes afstammelingen bleven dat trouwens tot kort voor de Tweede Wereldoorlog, zodat we kunnen zeggen dat Bazel, zoals vele Vlaamse dorpen, pas na 1947 het ancien régime achter zich heeft gelaten. Voortdurend betrokken bij het landsbestuur – drie Vilains speelden een directe rol bij de oprichting van België – kon één van hen, Alfred, het zich bijvoorbeeld permitteren een berispende brief te richten aan Leopold II, in het kader van de schoolwetgeving in 1884. Als ministers, diplomaten, senatoren, kamerleden en provincieraadsleden hadden de leden van de familie invloed op het hele socio-economische leven van hun tijd.

Dat zij daarbij ook hun eigen pleziertjes niet ongenegen waren en interesse betuigden voor de schone kunsten, bewijzen talloze boedelbeschrijvingen, kastelen en familieportretten, waaronder dat van gravin Zoe de Feltz (1816) door Jacques Louis David. Dit schilderij bevindt zich sinds 1994 in de National Gallery te Londen, waar het één van de topstukken uit de collectie is geworden. De briefwisseling tussen de graaf en de gravin in de napoleontische periode – beiden waren goede vrienden van de keizer – getuigt van een zeer bewogen tijd, waarin de leidende klasse in dertig jaar maar liefst zes regimewisselingen kende. Burggraaf Philippe Vilain XIII (1778-1856) en verschillende van zijn afstammelingen waren meesters in het politieke spel. Ze slaagden er altijd in om het hoofd boven water te houden en kozen telkens weer de kant van de nieuwe machthebbers.

Het plotse overlijden van senator burggraaf Georges Vilain XIII, de laatste grote bouwheer van het kasteel van Wissekerke (1866-1931), luidde de politieke

en financiële neergang in van het roemruchte geslacht te Bazel. De huidige burggraven zijn Georges' kleinkinderen. Eén van hen was tot voor kort ambassadeur en directeur van het Instituut voor Internationale Betrekkingen in Brussel, een ander is een gewaardeerd plastisch kunstenaar. De familie beuigt de jongste jaren interesse voor het verleden. In de loop van 2003 is de Stichting Vilain XIII opgericht, die onder andere het beheer van het familiearchief opnieuw in eigen handen wil nemen. Het betreft hier het op twee na belangrijkste familiearchief in Vlaanderen. Hoewel de familie sinds 1989 niet langer op het kasteel van Wissekerke verblijft, zal met de vermoedelijke terugkeer van het archief naar het kasteel de historische ziel van Wissekerke voor een stuk herleven.

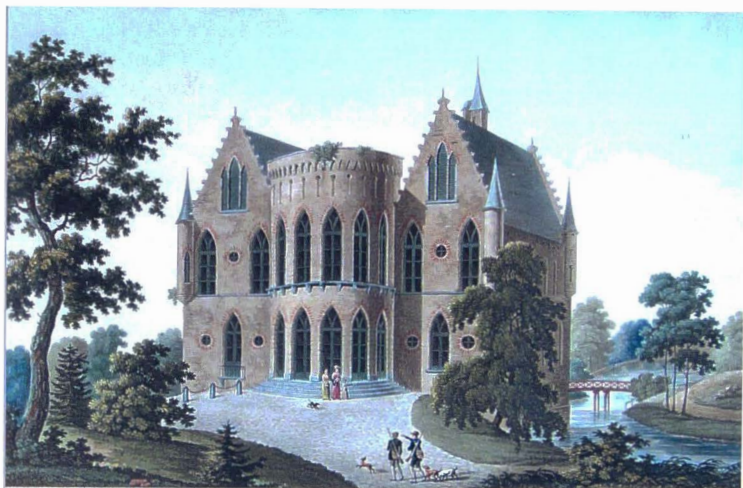
De werken naar een ontwerp van Jean-Baptiste Pison waren in ieder geval empiregetint. Philippe Louis Vilain XIII onderhield banden met Napoleons entourage, onder meer dankzij zijn huwelijk op 5 april 1802 met barones Sophie Louise Zoe de Feltz⁹, wiens vader Willem ambassadeur van Oostenrijk was aan het hof van Louis Bonaparte, de broer van de 'premier consul', de latere keizer. Rond de figuur van Napoleon ontwikkelde zich rond 1800 een echte hofstijl, die onder invloed van zijn Egyptische veldtocht in 1798-1799 heel wat 'retour d'Egypte'-motieven bevatte. Verschillende modelboeken zorgden voor de verspreiding van deze ornamentiek in gans het keizerrijk. Het bezoek van Napoleon in 1803 aan Vlaamse steden zoals Gent en Antwerpen betekende een bijkomende impuls voor het doordringen van de empirestijl in onze contreien¹⁰. Architect Pison kwam hier al vroeg mee in contact door zijn studiereis naar Parijs in 1800. Tussen 1802 en 1809 realiseerde hij als stadsarchitect van Gent dan ook heel wat gebouwen met Egyptische stijlinvloed. In het kasteel van Wissekerke werd de hierboven beschreven tendens ongetwijfeld op gang gebracht door Pison. Heel wat ruimten aangekleed in empirestijl, kunnen onder zijn leiding zijn uitgevoerd¹¹.

De briefwisseling van de burggraaf met de Gentse stadsarchitect vormt het bewijsstuk in een proces naar aanleiding van een geschil tussen beiden, dat zich in 1802 moet hebben voorgedaan. De onbeantwoord gebleven brieven van Philippe Vilain XIII aan Pison – vermoedelijk gecombineerd met het feit dat de architect nooit aanwezig was op de werf – hebben ertoe geleid dat de burggraaf François Verly (1760-1822) in 1802-1803 in zijn plaats aanstelde¹². Verly deed

Vilain XIII in datzelfde jaar een nieuw voorstel, dat in tegenstelling tot dat van Pisson wel volledig werd uitgevoerd¹³. Uit correspondentie tussen Zou de Feltz en haar echtgenoot Philippe blijkt dat de werken aan het kasteel in de periode 1812-1816 nog in volle gang waren¹⁴. Vermoedelijk werden ze pas rond 1820 voltooid¹⁵.

Verly, stadsarchitect van Antwerpen (1802-1814), was afkomstig uit Frankrijk (Rijsel) en droeg op die manier bij tot de introductie van de Franse smaak in de (omgeving van de) Scheldestad. Het interieur van het kasteel van Wissekerke vertoont dan ook heel wat classicistische (Lodewijk XVI) en vooral empire-invloeden, zodat het onderscheid met de werken uitgevoerd onder leiding van Pisson, zeker voor de interieuraankleding, niet altijd makkelijk te maken is. Wat het exterieur betreft, poogde Verly het middeleeuwse pittoreske karakter van het kasteel te herstellen en te versterken. De aanpassingen die onder zijn leiding werden uitgevoerd, maakten van het kasteel een *magnifique manoir gothique*¹⁶. Wellicht gebeurde dit expliciet in opdracht van de bouwheer, die een bijzondere interesse koesterde voor zijn afkomst en voor de geschiedenis van de familie Vilain XIII¹⁷. Door middel van de (neo)gotische vormtaal van zijn kasteel refereerde hij aan het luisterrijke (middeleeuwse) verleden van zijn voorvaderen en trachtte hij de feodale machtsstructuren, die door de Franse Revolutie waren verdwenen, opnieuw te bevestigen. Vanaf de jaren 1820 werden heel wat kastelen en landhuizen 'vermiddeleeuwst' zonder hierbij moderne principes als symmetrie overboord te gooien. Deze tendens, waarbij vooral de sfeer van de middeleeuwse architectuur¹⁸ wordt geëvoceerd zonder bekommernis om archeologische juistheid, noemt men de troubadourstijl, de stukadoorsneogotiek of ook wel de 'style à la cathédrale', waarvan François Verly als een belangrijk pionier kan worden beschouwd in Vlaanderen. De verbouwingen aan het kasteel van Wissekerke behoren tot de eerste getuigenissen van de neogotiek in onze streken¹⁹. In het Land van Waas kenden de verbouwingen in gotische vormtaal van Verly meer dan dertig jaar bijna geen navolging²⁰. Het zou immers nog tot het midden van de jaren 1840 duren alvorens de neogotiek bij ons definitief opgang maakte. Dit onderstreept het kunsthistorische belang van het kasteel.

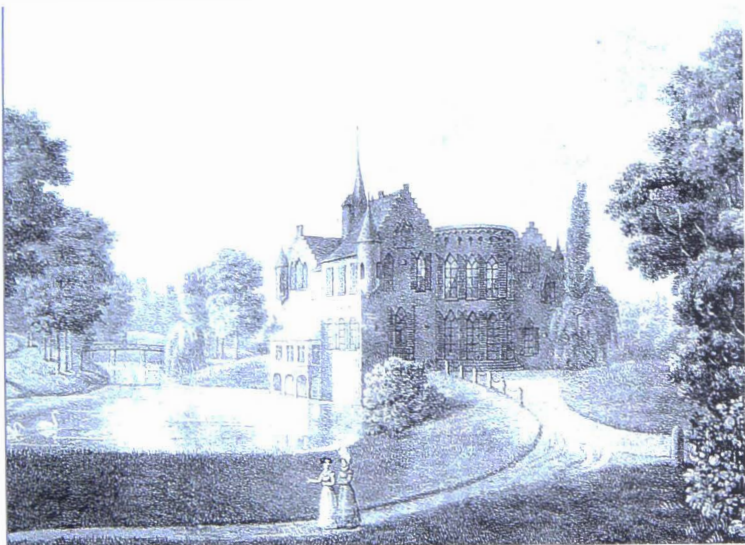
In 1825 beschreef Van den Bogaerde het kasteel van Wissekerke in zijn publicatie over het Land van Waas²¹. Hij voegde hierbij een zelfgemaakte tekening, die duidelijk is gebaseerd op een lithografie uit hetzelfde jaar door Jean-Baptiste Madou, lithograaf bij uitgever Jobard. Twee jaar later verscheen Goetghebueers

P.J. GOETGHEBUER, *Choix des monuments, édifices et maisons les plus remarquables du royaume des Pays-Bas*, Gent, 1827, plaat 80.

Choix des Monuments..., waarbij hij naast een tekening van het exterieur van het kasteel ook een grondplan van de gelijkvloerse verdieping en een beschrijving van het kasteel insloot²². Deze iconografische en literaire bronnen uit de periode kort na de werken onder leiding van Verly geven een idee van hoe het kasteel er in de jaren 1820 uitzag en welke ingrepen in de periode 1800-1820 – in hoofdzaak door Verly – werden uitgevoerd.

De ingrijpendste verandering is ongetwijfeld het toevoegen van een centrale vleugel, waardoor de voormalige binnenplaats werd gesupprimeerd²³. De kleine constructie, waarin zich de toegang tot het kasteel bevond en die de oost- en westvleugel met elkaar verbond, werd afgebroken tot op het (huidig) kelderniveau. De houten brug werd eveneens verwijderd en de gracht werd volledig opgevuld om de toegang tot de nieuwe centrale vleugel te vergemakkelijken. Deze vleugel wordt in het noorden afgesloten door een afgeronde schermgevel in bak- en natuursteen, bekroond door een spitsboogfries en sleutelgatvormige pseudo-schietgaten. Vijf spitsboogvormige deurvensters geven via enkele trappen toegang tot de ruime vestibule op de gelijkvloerse verdieping, die de overgang vormt tussen het exterieur en het interieur. Eén vals deurvenster rechts moet het

J.J. DE CLOET, *Voyage pittoresque dans le Royaume des Pays Bas*, dl. 1, Brussel, 1825, plaat 85: lithografie van Madou.

achteruitspringen van de westvleugel verdoezelen. Daarboven bevinden zich zes spitsboogvensters met vooruitspringende dorpels op afgeronde kraagstenen in blauwe hardsteen. Het derde en het vijfde venster zijn vals. De nieuwe vleugel werd volledig onderkelderd.

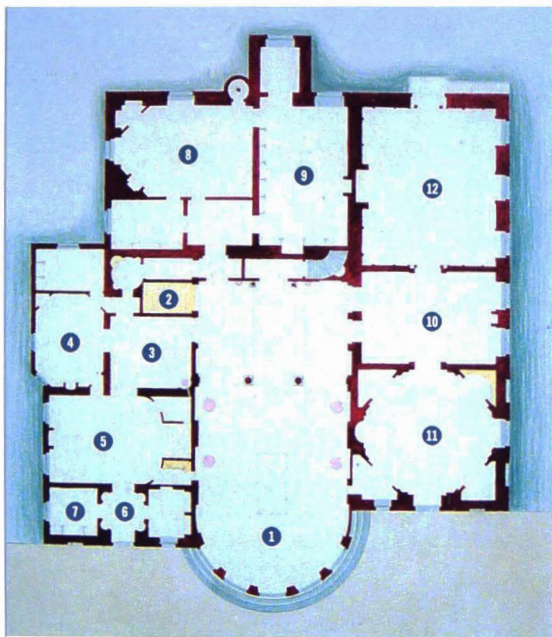
Van de oorspronkelijke aankleding van de vestibule en de erboven gelegen ruimten is niet zoveel meer bewaard. De indeling van de centrale vleugel gaat (op de begane grond) wel nog grotendeels terug tot het eerste kwart van de 19de eeuw. De vestibule wordt ook vandaag nog in tweeën verdeeld door twee marmeren Corinthische zuilen. Achter de centrale vleugeldeur, bekroond door een driehoekig fronton met een verwijzing naar de familie Vilain XIII, gaat de diensttrap voor het personeel schuil. Deze monumentale tweede toegang wordt vermeld in een brief van Zoe de Feltz uit 1810²⁴. Eén van de empiregetinte rondboogvormige vleugeldeuren met spiegelglas links daarvan verbergt de eretrap, die naar de verdieping leidt en die enkel door de familie werd gebruikt. Alle kamers van de begane grond zijn al dan niet rechtstreeks verbonden met deze hall, die zowat de

centrale circulatieruimte vormt. Sommige vleugeldeuren zijn er enkel omwille van de symmetrie in aangebracht.

Ook de kopgevels in het noorden werden aangepast. Op de prent van Goetghebuer zijn ze uniform weergegeven als puntgevels bezet met hogels en kruisbloemen. In de literatuur wordt dan ook dikwijls aangenomen dat het kasteel er in het begin van de 19de eeuw zo heeft uitgezien. De afbeeldingen van Madou en Van den Bogaerde echter stellen de noordelijke geveltoppen getrapt voor. De westelijkste geveltop lijkt zelfs lager te zijn dan zijn tegenhanger in het oosten. In ieder geval zijn alle geveltoppen vandaag getrapt en is er geen enkel overtuigend bewijs gevonden dat het ooit puntgevels zijn geweest²⁵. Ze werden telkens opengewerkt door een groot spitsboogvormig balkonvenster, geflankeerd door twee oculi op de begane grond, twee kleinere spitsboogvensters met daartussen een oculus op de eerste verdieping en een spits drielicht in de geveltop. Het noord-oostelijke hoektorentje werd aan de noordgevel toegevoegd als pendant van het gelijksoortige torentje in de noordwesthoek. Op Sanderus' gravure is de noord-oostelijke eindgevel een gevel die horizontaal is afgewerkt en wordt de oostvleugel weergegeven met een schilddak. Door de aanpassingen van Verly kreeg deze vleugel een zadeldak.

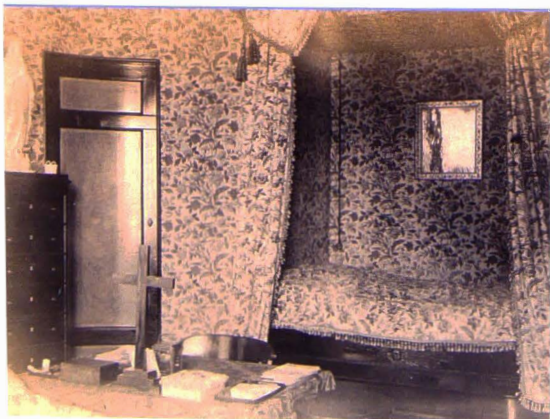
Een groot deel van de vensters van de overige gevels werd vervangen door spitsboogvensters met opvallende persiennes. Meestal gaat het om bestaande rechthoekige of rondboogvormige vensteropeningen waarboven een spitsboogvormig boogveld in het metselwerk werd uitgehouwen, dat dan is verstopt achter luiken. Andere vensters zijn dan weer volledig vals en ingevoegd omwille van de eenheid van het exterieur. Ze bestaan enkel uit twee luiken die tegen de achterwand van een blinde nis zijn vastgemaakt of uit panelen waarop ramen zijn geschilderd. De lichtspleten van de hoektorentjes werden eveneens door spitsboogvenstertjes vervangen. Alle vensterdorpels zijn van blauwe hardsteen.

Ten slotte kregen heel wat ruimten in de bestaande vleugels een nieuwe aankleding. Het grondplan van de gelijkvloerse verdieping opgemaakt door Goetghebuer geeft ons een beeld van de ruimte-indeling op dit niveau ca. 1827. Hierbij valt onmiddellijk op dat het interieur van de oostvleugel er toen totaal anders uitzag. Waar zich vandaag het grote rooksalon bevindt, was vroeger een appartement voor de gravin met alkoofkamer, bibliotheek en boudoir aanwezig. Enkele foto's van rond 1897 getuigen nog van deze situatie. Wellicht dateert het hierop

- 1 vestibule
(ancienne cour)
- 2 escalier principal
- 3 antichambre
- 4 chambre à
coucher de mr.
le comte
- 5 chambre latérale
- 6 boudoir
- 7 bibliothèque
- 8 chambre d'enfants
- 9 cabinet d'études
- 10 salle de
compagnie
- 11 salle à manger
- 12 salon

P.J. GOETGHEBUER, *op. cit.*, plaat 79.

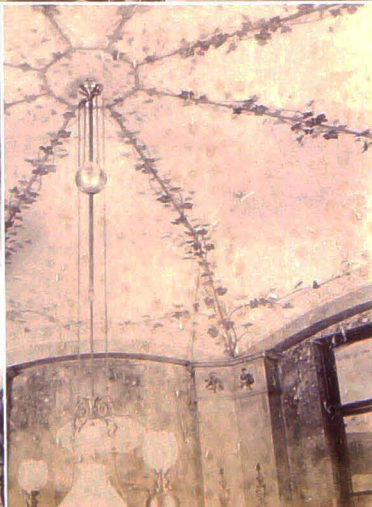
Alkoofkamer van
tante Mathilde, 1897
(huidig rooksalon).

zichtbare zware bloemenbehang met bijbehorende stoffering uit de tweede helft van de 19de eeuw, toen dit appartement reeds bestemd was voor Mathilde, de dochter van Alfred. Via een kleine trap naast de alkoof was een tussenverdieping bereikbaar, die wellicht als slaapruijnte voor het huispersoneel werd gebruikt. Een charmante foto uit 1899 getuigt daar nog op treffende wijze van. Daarnaast bevond zich de slaapkamer van de graaf, *décorée en forme de pavillon*²⁶, met een antichambre. Ook van dit interieur zijn vandaag geen zichtbare sporen bewaard, aangezien hier in de loop van de 19de eeuw de kapel met sacristie werd ondergebracht.

Noordelijk balkonvenster van de alkoofkamer van tante Mathilde, augustus 1899

De kamerindeling van de westvleugel is tot op heden nauwelijks gewijzigd. Drie salons zijn in enfilade met elkaar verbonden en vormen samen het ‘appartement de parade’, waarin de bezoeker werd ontvangen. De aankleding van de achzijdige eetzaal werd in het begin van de 20ste eeuw aangepast. Enkele foto’s van rond de eeuwwisseling geven nog een beeld van de inrichting in het begin van de 19de eeuw, die enkele empirekenmerken vertoont. De hoeken van de ruimte werden afgeschuind door valse wandjes met schuifdeuren, waarachter zich legplanken voor het kristal en het zilver bevonden en later ook chauffe-plats om de bediening voor te bereiden. Boven de deuren waren met palmetten versierde, liggende achthoeken aanwezig. De smaragdgroen gemarmerde wanden werden verder geritmeerd door eenvoudige pilasters beschilderd met graatmotieven. De prachtige marmeren mozaïekvloer met stermotief is tot op vandaag bewaard. Het plafond was vroeger echter anders uitgewerkt. Acht met bloemen versierde geschilderde ribben vertrokken vanuit iedere hoek van de kamer en kwamen samen in een centrale, eveneens met florale motieven gedecoreerde achthoek. De kamer werd rond 1900 niet verwarmd door een haard, maar door een kachel, die zich onder een witmarmeren consoletafel bevond, voor een met spiegels beklede wand. De

De eetkamer vóór de werken in 1906

poten van de 'console' zijn versierd met palmetten. Ondanks het empirekarakter van dit meubelstuk kan men uit het grondplan van Goetghebuer afleiden dat hier in het begin van de 19de eeuw wel een haard aanwezig was.

Tussen de eetkamer en het grote salon in het zuiden bevindt zich een gemeenschappelijke antichambre, ook wel 'petit salon' genoemd. De houten deur- en vensteromlijstingen met beschildering in porfierimitatie zijn Egyptiserend uitgewerkt. De deuren worden geflankeerd door gestileerde sfinxen en bekroond door hollijs-ten²⁷. Ook de parketvloer kan nog teruggaan tot het begin van de 19de eeuw. Het 'parquet marqueté' – een vloer bestaande uit dunne blokjes van verschillende houtsoorten, waar-

mee een geometrisch patroon wordt bekomen – is aanwezig op een foto, genomen in 1905. Daarop is tevens te zien hoe de wanden zijn afgewerkt met empire-behang, bezet met laurierkransen, waarin zich een toortsachtig motief bevindt. Het klein salon werd in de 20ste eeuw zodanig verminkt dat van de verdere aankleding en inrichting nagenoeg niets meer is bewaard. De ruimtewerking met de doorsteek naar de vestibule, die op een oude foto uit 1897 nog goed te zien is, ging samen met de symmetrie verloren door de inbreng van een lift. Op dezelfde foto bemerkt men een indrukwekkende, mogelijk muurvaste bibliotheekkast, waarvan de vitrines versierd zijn met gekruiste pijlmotieven.

Klein salon, 1897

Klein salon, 1905

Ook het groot salon vertoont empi-
rekenmerken. De indeling van de
wanden sluit in het westen perfect
aan op drie rondboogvensters met
sierlijk waaivormig bovenlicht, aan-
gebracht door Pisson. In het zuiden
zijn deze vensters dichtgemaakt en
vervangen door één groot spitsboog-
vormig deurvenster. Houten pilas-
ters met lotuskapiteel schijnen per
twee een horizontale lijst versierd
met bladwerk te ondersteunen, waar-
boven zich een halfronde trompe-
l'oeilschildering met tentdakimitatie
bevindt. Daarboven is in het geval
van de muuropeningen nog een lau-
rierkrans aangebracht. De wanden,

Gerestaureerde deuroplijsting
in Egyptische stijl van het 'petit salon'

Groot salon, 1897

Ronde alkoofkamer op de eerste verdieping: deur en details empirebehang (ca. 1812)

die verder van een marmerimitatieschildering zijn voorzien, worden tegen het plafond afgeboord door een geschilderde lijst met typische graatmotieven. De deuropeningen en de haard worden geflankeerd door twee extra halfzuilen, zodat een soort serliana – een naar architect Serlio genoemd venster bestaande uit twee smalle rechthoekige vensters die een groter venster met (rond)boogvormige afsluiting flankeren – ontstaat. De schouwboezem is voorzien van een grote spiegel. De mantel, afgeboord door twee verjongende Egyptiserende zuiltjes, bestaat uit verschillende soorten marmer, waarop harpmotieven zijn geschilderd. De haardmond is halfcirkelvormig uitgewerkt. Voor de vloer werd gekozen voor een klassiek 'parquet en points de Hongrie'. Het plafond was waarschijnlijk slechts eenvoudig bepleisterd²⁸.

De kamers in de zuidvleugel worden beschreven als een kinderkamer en een studeervertrek. De kinderkamer werd in de loop van de 19de eeuw van een nieuwe aankleding voorzien met het oog op een andere bestemming van de ruimte. Het studeervertrek of bureau (vandaag de archiefkamer genoemd) heeft echter zijn functie tot op vandaag behouden. Op het grondplan van Goetghebuer zijn de huidige sobere bibliotheekkasten in acajouhout reeds aanwezig²⁹.

Op de eerste verdieping zijn nog twee ruimten uitgerust met een Egyptiserende aankleding. De ronde vorm van de alkoofkamer in het zuidoosten is typerend

voor het empire, net als de toepassing van ruiten op de deuren. Van het oorspronkelijke behang zijn nog enkele restanten bewaard, die door behangdeskundige Geert Wisse werden onderzocht en gedateerd rond 1812. Boven een imitatie van grijze draperieën met franjebundels is een rood-zwart boordsel aangebracht met liggende sfinxen kijkend naar een ster in velouté³⁰.

Op de verdieping van de centrale vleugel uit het eerste kwart van de 19de eeuw bevindt zich een merkwaardige Egyptische zaal, die de 'piramide' wordt genoemd. Onder het zadeldak zijn aan de korte zijden

twee schuine wanden aangebracht, oorspronkelijk bestaande uit latwerk op rondhouten, zodat de ruimte wordt afgedekt door een soort piramide. Deze wanden waren net als de dunne scheidingmuren bedekt met een dikke bepleistering, waarin koehaar was vermengd, beschilderd met een imitatieschildering van roze granietblokken. De plint met geschilderde, zigzag lopende lijnen, is donkerder van kleur en stelt gestileerde bladeren voor. Ook de houten deuroplijstingen zijn uitgewerkt in Egyptische stijl. Ze zijn beschilderd met motieven die grotendeels letterlijk werden overgenomen uit de begin-19de-eeuwse publicatie *Description de l'égypte*³¹. Samen met de hollijstbekroning zorgen ze voor een monumentale indruk. Deze ruimte werd net als vele andere recent gereconstrueerd. Er wordt wel eens beweerd dat de kamer pas rond 1900 werd ingericht op initiatief van Alfred Vilain XIII, die een bijzondere interesse voor de Egyptische architectuur had ontwikkeld, nadat hij in 1894 op huwelijksreis naar Egypte was geweest³². Hoewel dat niet onmogelijk is, klopt deze veronderstelling hoogstwaarschijnlijk niet en dateert de 'piramide' uit het begin van de 19de eeuw³³.

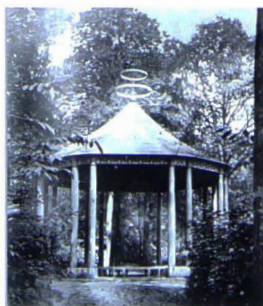
De gereconstrueerde 'piramide' op de eerste verdieping

Wellicht was het ook architect François Verly die rond het kasteel een bijpassend romantisch, op Engelse voorbeelden geïnspireerd landschapspark creëerde (1820-1824). De vijvers werden vergroot en met de Schelde verbonden door een

Het kasteelpark

kanaal, om ze van vers water te voorzien. Langs de grote serpentinevijver wisselen open graspartijen af met door heestermassieven afgeboorde kronkelende wandelpaden en gevarieerde bomengroepen, die de terreingrenzen onzichtbaar maken. Enkele ondertussen opnieuw verdwenen 'folietjes' zorgden voor de nodige verstrooiing. Het Chinees paviljoen (aan de rotonde van de Eikenlaan en de Vilain XIII-laan) werd in 1924 afgebroken en de neogotische fazantenkwekerij

Chinees paviljoen in 1896, afgebroken of vernield in 1924.

In 1903 werd de fazantenkwekerij ten oosten van de duiventoren verwoest door een storm.

Het zgn. 'Zwitsers chalet'

ten oosten van de duiventoren werd in de winter van 1903 door een omgevallen boom vernield. Alleen een paar oude foto's uit de collectie van de familie Vilain XIII herinneren nog aan deze pittoreske tuinarchitectuur, typerend voor de Engelse landschapsstijl. In de kasteelvijver bevindt zich een rond, met bomen begroeid eilandje, dat ook als een 'folie' in het park is geïntegreerd. Dankzij twee 'vista's' – zichtassen van ongeveer twintig graden – wekt het park een nog grotere indruk. Het eerste doorzicht is gericht op de omgevende polders, die ook in het bezit waren van de kasteelheer. Het tweede vergezicht, op de beekvallei die de vijvers voedt, eindigt op een pand, dat vermoedelijk in de tweede helft van de 19de eeuw werd gebouwd en waarvan de achtergevel voorzien is van trompe-l'oeilschilderingen die doen denken aan een Zwitsers chalet. De constructie, die vermoedelijk oorspronkelijk de bedienden huisvestte en later als gendarmerie werd gebruikt³⁴, wordt op die manier veredeld en geïntegreerd in de romantische parkomgeving van het kasteel.

In 1825 werden de twee door de vijver gescheiden delen van het park opnieuw verbonden door een ijzeren hangbrug in neogotische stijl naar een ontwerp van Jean-Baptiste Vifquain (1789-1854), ingenieur van de Waterstaat³⁵. De landhoofden in bak- en hardsteen vormen het draagplatform waarop telkens twee

IJzeren hangbrug in het kasteelpark

gietijzeren kolommen steunen, verbonden met de landhoofden door middel van smeedijzeren kabels en met elkaar door twee platen, opengewerkt met vierpas-motieven. Tussen deze kolommen zijn de smeedijzeren trekkabels opgespannen, die via verticale staven het loopvlak ondersteunen. De borstwering heeft een geajoueerde, gekruiste indeling. De brug, ongeveer 20 m lang en 2 m breed, heeft een draagkracht van ongeveer 40 ton. Er wordt algemeen aangenomen dat dit de eerste hangbrug is in zijn soort op het continent³⁶. Tijdgenoten bewonderden het feit dat de lichtheid en elegantie van de constructie, benadrukt door de neogotische vormtaal, haar stevigheid niet ondermijnt³⁷. Dit technisch hoogstandje toont aan dat de pittoreske parkaanleg ruimte liet voor experimenten.

Ondertussen had de politieke carrière van de bouwheer, Philippe Louis Vilain XIIII, een hoogtepunt bereikt. In 1808 benoemde Napoleon hem tot burgemeester van Gent³⁸. In 1811 ondertekende de keizer het adelsdiploma dat Philippe Louis de titel 'graaf van het Empire' gaf³⁹. Zijn vrouw Zoa de Feltz was in 1810 reeds hofdame van keizerin Marie-Louise geworden⁴⁰.

Dat de bovenstaande werken veel geld moeten hebben gekost, staat buiten kijf. Het fortuin van Philippe was echter groot genoeg⁴¹ om daarboven nog verbouwingen aan het neerhof te bekostigen gedurende dezelfde periode en om een nieuw poortgebouw op te trekken. Tegen de duiventoren werd in het eerste kwart van de 19de eeuw een trapruimte met concave gevelwand gebouwd, opengewerkt door drie spitsboogvensters te vergelijken met de vensters in het kasteel. Op die manier werd de bovenverdieping van de toren toegankelijk gemaakt. Dit deel van de oude constructie werd toen immers als waterreservoir gebruikt.

De duiventoren met aanbouw

De nu verdwenen kuip werd ondersteund door een vloer bestaande uit stalen I-balken, waartussen zich bakstenen troggewelfjes bevinden. Waarschijnlijk werden ook de stallen, die nu grotendeels zijn ingestort, verbouwd in het begin van de 19de eeuw. Een oude foto uit het einde van de 19de eeuw toont aan dat de stallen toen nog eenvoudige lijstgevels hadden.

In 1832-1833 werd de toegang tot het kasteel verlegd in westelijke richting⁴². Op die manier raakte de oude kasteeldreef in onbruik en werd de bezoeker niet langer via het neerhof het kasteeldomein binnengeloodst. De nieuwe toegang tot het kasteel wordt gevormd door een monumentaal neogotisch poortgebouw, bestaande uit een tudorboogvormige doorgang met een natuurstenen omlijsting, waarboven de wapenschilden van Philippe Louis Vilain XIII

De stallen bij het kasteel in 1898

De cementering van het poortgebouw werd na een strenge winter in 1916 verwijderd.

Poortgebouw

en zijn echtgenote priken, geflankeerd door twee vierkante, bakstenen, gecementeerde torens⁴³. De kantelen, de schietgaten en de mezekouw op het spitsboogfries verlenen het geheel een militaire indruk. Samen met de gekanteelde muur integreert deze constructie zich perfect in de architectuur rond het dorpsplein. Het plein wordt links en rechts afgeboord door twee gebouwen die sterk op elkaar lijken: de oude vierschaar – verbouwd tot herberg 'De Eenhoorn' om de werkloosheid in de steenbakkerij en klompenmakerij op dat ogenblik te verhelpen – en het zogenaamde Klein Kasteel⁴⁴. Op die manier ontstond een plein met een grote stedenbouwkundige waarde. De onbekende ontwerper inspireerde zich mogelijk op het kasteel van Windsor. Merkwaardig is dat Zoe de Feltz in 1841 zelf op dat kasteel verbleef als eredame van koningin Louise-Marie, echtgenote van Leopold I. In enkele brieven aan haar man uit ze haar bewondering voor het Engelse kasteel (domein), geïllustreerd aan de hand van een paar zelfgemaakte tekeningen: *Windsor renferme trop de merveilles pour qu'on puisse essayer d'en rendre compte*⁴⁵.

Het Koningin Astridplein van Bazel vormt een bijzonder stedenbouwkundig geheel: links het zgn. 'Klein Kasteel', in het midden het poortgebouw van het kasteel van Wissekerke en rechts 'De Eenhoorn' (1990), foto: Jo Bracke.

In 1850 werd de westvleugel van het kasteel met één verdieping verhoogd.

Nog steeds was de bouwhonger van burggraaf Philippe Louis Vilain XIII niet gestild. Hoewel het kasteel in het begin van de 19de eeuw op zijn initiatief grondig was gerenoveerd en het bijbehorende domein gemoderniseerd, gaf hij in 1849 de opdracht om de westvleugel van het kasteel met één verdieping te verhogen, waardoor de symmetrie met de oostvleugel verloren ging. Mogelijk lag de viering van zijn 50-jarig burgemeesterschap van Bazel aan de basis van deze verbouwing⁴⁶. Er werd gewerkt van december 1849 tot augustus 1850⁴⁷. Op de eerste verdieping werden nieuwe, kleinere spitsboogvensters met arduinen dorpels ingebracht. De bijgevoegde verdieping werd door evenveel nog kleinere spitsboogvensters opengewerkt. In de zuidelijke kopgevel zijn nog sporen van het oorspronkelijke spitsboogvormige crielicht op dit niveau herkenbaar. De geveltoppen in het noorden en in het zuiden werden door drie gekoppelde spitsboogvensters doorbroken, waarvan het middelste het grootste is. Door het verhogen van de ganse vleugel dienden de bijbehorende hoektorentjes te worden verhoogd. Onder de dakrand werden ze van blinde oculi voorzien. Voor het dakgebinte werd ouder materiaal gerecupereerd. Het dak werd ten slotte met leien afgedekt. De indeling en aankleding van de verdiepingen van de westvleugel

dateren bijgevolg van rond 1850 en later. De kleine ruimten, voornamelijk slaapvertrekken, zijn erg sober van inrichting. Ze worden veelal van elkaar gescheiden door dunne, valse wandjes.

Vóór 1857 werd in het appartement van de graaf een kapel met sacristie ingericht. Hoe de muurvaste aankleding van deze ruimten eruitzag, is niet bekend. Vandaag is de kapel helemaal anders georiënteerd. De voormalige sacristie is ingepalmd door toiletten. De kinderkamer in het zuidoosten werd door de burggraaf ingenomen⁴⁸.

Op 27 april 1856 overleed burggraaf Philippe, drie jaar na zijn vrouw. Zijn zoon Alfred François Louis volgde hem onmiddellijk op. Alfred was toen reeds 46 jaar oud. Wellicht gebeurden de hieronder beschreven, minder goed gedocumenteerde aanpassingen aan het kasteel op zijn initiatief. Op de zolder van de zuidvleugel werden twee neogotische alkoofkamers ingericht⁴⁹. Deze kamers, in uiterst slechte staat, worden momenteel gerestaureerd. Gotische kruisribgewelven versierd met exotische motieven en spitsbogen met flamboyant maaswerk worden op een vreemde wijze gecombineerd met empiregetinte decoratieve elementen zoals achthoeken en pilasters met eenvoudig lijstkapiteel.

Neogotische alkoofkamer op de tweede verdieping is momenteel nog in restauratie.

De houten aanbouw tegen de oostgevel, in zijn oorspronkelijke vorm weergegeven op de prent van Madou en in plattegrond bij Goetghebuer, werd uitgebreid in zuidelijke richting tussen 1866⁵⁰ en 1885⁵¹. In de uitbreiding waren twee slaapkamers gesitueerd. De aanbouw is goed te zien op een foto uit 1885. Op een bakstenen funderingsmuur waren zeven pijlers geplaatst, die een houten bovenbouw met schilddak ondersteunden. De galerij deed dienst als aanlegsteiger. De

De houten aanbouw tegen de oostgevel in 1885

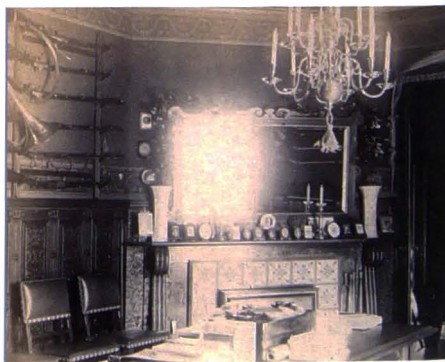
bovenbouw werd doorbroken door slechts vier vensters, maar door de trompe-l'oeilschilderingen lijken er veel meer vensters aanwezig te zijn. De houten gevels waren gedecoreerd met verticale strepen en aan weerszijden van de vensters

waren draperieën geschilderd, waardoor de aanbouw het uitzicht had van een tent. De borstwering was gedecoreerd met rechthoekige panelen, telkens voorzien van vier in een vierkant ingeschreven, versierde achthoeken.

De herinrichting van het appartement met alkoofkamer van de gravin op de plaats van het huidige rooksalon dateert mogelijk ook uit die periode. De kamer was bestemd voor Mathilde, de dochter van burggraaf Alfred Vilain XIII, die vroeger een kamer op de verdieping had⁵².

Alfred Vilain XIII stierf op 23 april 1886. Bij testament erfde zijn 20-jarige kleinzoon Georges, de oudste zoon van Stanislas, burgemeester van Bazel sinds de dood van zijn vader Alfred, het kasteeldomein van Wissekerke. Deze erfopvolging ging opnieuw met werken aan het kasteel(domein) gepaard.

In de zuidvleugel werd de slaapkamer van de burggraaf tussen 1886 en 1897 ingericht als 'fumoir'⁵³. De ruimte werd verkleind door het inbrengen van een valse wand, waarachter een houten trapje naar de verdieping is verstopt. De neo-Vlaamse-renaissanceaankleding van deze ruimte werd recent gereconstrueerd. Tegen de wanden is een houten lambrisering aangebracht, die in rechthoekige panelen is verdeeld. Daarboven zijn tegen het behang verschillende kaders aangebracht. Het behang is onder- en bovenaan afgewerkt met een boordseel, voorzien van een golvend motief. Tegen de afgeschuinde kamerhoek is een renaissancestische schouw te zien. Boven de zware mantel met voluutvormige wangen werd een lage, brede spiegel in een houten kader met ferronneriemotieven geplaatst. Links van de haard hangt een opvallend wapenrek. Aan het balkenplafond is een koperen kaarsenkroon met bolornament bevestigd.

De oude 'fumoir' in 1897

Behoudens de hangbrug was er in het kasteelpark nog een houten brug aanwezig. Deze brug werd in mei 1901 eveneens door een metalen brug vervangen. Gietijzeren

zuilen met gestileerde bladkapitelen ondersteunen een houten loopvlak met ijzeren borstwering.

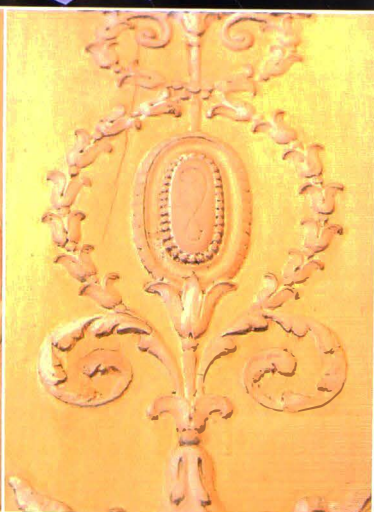
Van februari tot augustus 1905 werd gewerkt aan het neerhof. Een aanpalende loods werd toen afgebroken en de stallingen ten noorden van de duiventoren werden een stuk uitgebreid. De trapgevel gericht naar de grote vijver draagt nog steeds een damsteen die daaraan herinnert.

De houten brug die hier op deze foto uit 1897 is afgebeeld, werd in 1901 vervangen door een brug in ijzer.

In 1906-1907 werden heel wat ruimten in het kasteel heraangekleed, waaronder de vestibule, die in het eerste kwart van de 19de eeuw door Verly was ontworpen. De zwarte en kleine witte marmeren tegels werden in die periode vervangen door roodgrijze en witte tegels van gelijke grootte. Tegen de basis van de pilasters en de plint werden meteen ook roodgrijze marmerplaten aangebracht. Wellicht dateert de marmerimitatie op de wanden tevens uit 1906-1907. De vergulde guirlandes en de wedgwoodmotieven op de gebogen aanzet van het plafond werden mogelijk ook in dat jaar toegevoegd, maar kunnen ook teruggaan tot ca. 1880 ('Adam-style'). Hoewel de directoireornamentiek (rozetten, eierlijsten, vazen, palmetten, medaillons met antiquiserende figuren...) nog niet te zien is op een foto uit 1897, lijkt het waarschijnlijker dat deze elementen in het begin van de 19de eeuw al aanwezig waren. De bovenlichten van de met spiegels beklede deuren waren tot in 1907 gevuld met een geschubd waaiermotief. De klein-houten van de spitsboogvensters zijn reeds vóór 1897 verwijderd. Getuige is ook hier een oude foto uit de collectie van de familie Vilain XIII.

In de eetkamer werden de schuine wanden met schuifdeuren vervangen door vier driezijdige nissen, bovenaan voorzien van een halfronde bekroning met tentdakimitatie gedecoreerd met leeuwenkoppen, guirlandes, arenden en antiquiserende vrouwenfiguren. Twee daarvan zijn ingevuld met mahoniehouten vitrinekasten met spiegelglas voor het tentoonstellen van kristal, porselein en zilver, die door middel van een metalen rolluik kunnen worden afgesloten. De twee andere zijn afgewerkt door drie met spiegels beklede panelen, die doorgangen naar de vestibule en naar de kelderkeuken aan het oog onttrekken. De doorgang naar de

De eetkamer

keuken bestond nog niet in 1827⁵⁴. Op de pilasters werden kandelabers uit bloemen bladwerk geappliqueerd, regelmatig voorzien van een verwijzing naar de familie Vilain XIII onder de vorm van een rechthoekig plaatje met het cijfer XIII of een gestileerde V in een ovaal medaillon. De basissen bevatten een soort netmotief met platgedrukte rozet. Ook de plafonddecoratie werd op die manier aangepakt. Centraal bevindt zich een achthoek met tentdakimitatie bestaande uit fijne guirlandes en bladwerk, afwisselend versierd met arenden in medaillons en een dubbele arendskop met strik en laurier. De rand van het licht gebogen plafond is afgeboord met een golfmeander, waarin antiquiserende taferelen zijn verwerkt. De hoofdkleuren zijn gebroken wit, zachtgroen en vuilroze.

Ingrijpender was het omvormen van het appartement van Mathilde tot rooksalon. De dunne wandjes tussen de toenmalige alkoofkamer en de drie bijvertrekken werden gesloopt, zodat deze kamers samen één grote ruimte konden vormen, die in neo-Vlaamse-renaissancestijl werd ingericht. Het meest in het oog springend in dit rooksalon is het stucplafond, dat in geometrische casementen is verdeeld, afgeboord met festoenen voorzien van strikken, waarin schilderijtjes

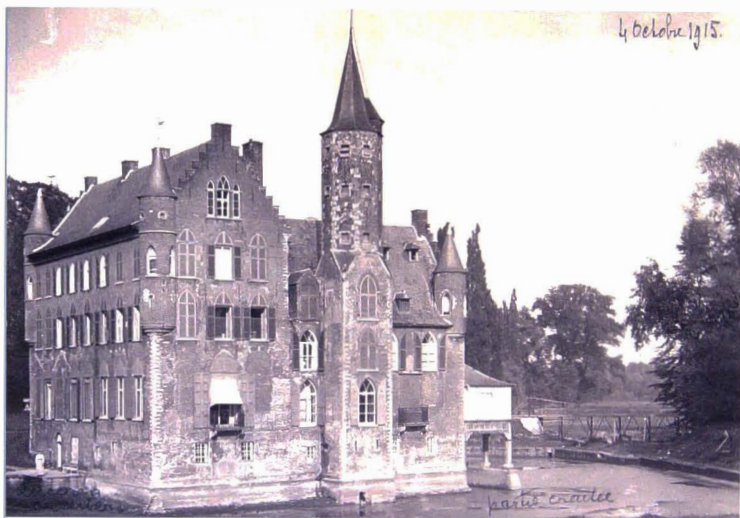

Het rooksalon en detail van het plafond van het rooksalon met verwijzing naar de familie Vilain XIII

op doek voorkomen. De ronde doeken verwijzen naar de familie Vilain XIII, de vierkante bevatten wapenschilden van de heren van Wissekerke en van de families die door huwelijk met de kasteelheren verbonden zijn. Deze wapenschilden werden door Georges Vilain XIII zelf ontworpen. Boven de deur is het plafond 1907 gedateerd, terwijl het ontwerp waarschijnlijk uit 1906 stamt⁵⁵. De wanden zijn bekleed met een erg hoge eikenhouten lambrisering, die wordt geritmeerd door imitatiepilasters, versierd met kandelabers, waartussen zich rechthoekige panelen bevinden. De lambrisering, ontworpen en/of uitgevoerd door de firma Van Herck (Antwerpen), is bovenaan afgeboord door een lijst met ferronnerie. Op deze wandafwerking zijn portretten van telgen uit de familie Vilain XIII en historiserende taferelen van de hand van huisschilder Constant Cap in versierde houten lijsten aangebracht. Vóór de verkoop van het kasteel in 1989 werden de originele schilderijen verwijderd. Ze werden enkele jaren terug vervangen door kopieën. Boven de lambrisering is papierbehang in imitatieleder gekleefd. De bekronende bloemen- en vruchtenslingers, opgehangen aan strikken, en de kroonlijst op klossen bestaan uit stucwerk, beschilderd met eikenhoutimitatie. Blikvanger is de monumentale schouw met marmeren zuiltjes, waarvan de mantel opnieuw verwijzingen naar de opdrachtgevende familie bevat. Op de schouwmantel is het jaartal 1906, samen met de naam De Coene, te lezen.

Op de verdieping ten slotte, werd boven de vestibule het groot appartement voor de graaf en gravin heringericht. Voorheen hadden ze elk een appartement te hunner beschikking op de begane grond. Vandaag is hiervan nog maar weinig bewaard, doordat dit deel van het kasteel als conciërgewoning wordt gebruikt. Opvallend is vooral de centrale alkoofkamer, die aan de noordzijde is afgebakend met een houten sierwand, bovenaan gevuld met geelgekleurd gehamerd glas. Aan weerszijden van de haard, die mogelijk uit het begin van de 19de eeuw dateert – daarop wijzen de empiremotieven en de aanwezigheid op een foto uit 1897 – zijn nog telkens twee van die sierwandjes aanwezig. De alkoof zelf heeft een bijbehorende afwerking.

Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd de Bazelse bevolking geconfronteerd met hoge werkloosheid. Als burgemeester trachtte de burggraaf daar in de zomer van 1915 iets aan te doen door de plaatselijke bevolking in te zetten bij het uitdiepen en vergroten van de kasteelvijver. Deze activiteit is goed gedocumenteerd door een reeks foto's van de familie Vilain XIII. De oude ommuring van de walgracht van het kasteel was hierdoor tijdelijk opnieuw zichtbaar.

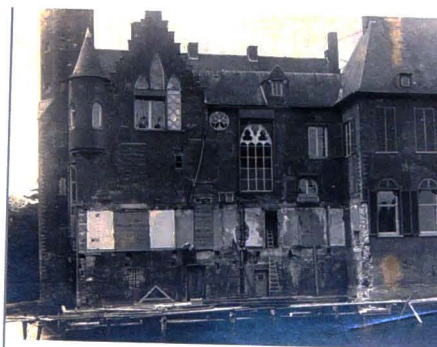

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de kasteelvijver uitgediept en vergroot, hierbij kwam de oude walgrachtommuring tijdelijk opnieuw bloot te liggen.

De laatste verbouwingen die het uitzicht van het kasteel verregaand hebben gewijzigd, hebben betrekking op de vervanging van de houten aanbouw in het oosten door een volledig nieuwe stenen constructie in eclectische stijl, waarin onder andere de huidige kapel is ondergebracht. In september 1923 startte men met de afbraak en kort daarop werd de Antwerpse architect Frans Van Dijk (1853-1938), eens leerling en assistent van Jozef Schadde (1818-1894), belast met het ontwerp van een nieuwe aanbouw met kapel, sacristie en kabinet. Deze architect had blijkbaar een

goede relatie met de familie de Brouhoven de Bergeyck, de schoonfamilie van Alfred Vilain XIII, want eerder richtte hij in hun kasteel te Beveren al een kapel voor hen in⁵⁶. Over het bouwproces zelf zijn geen documenten voorhanden. Eind 1924 was de constructie reeds afgewerkt. De inrichting van de kapel, in neo-Vlaamse-renaissancestijl gecombineerd met gotische elementen, werd echter pas voltooid in 1927. De houten lambriseringen met bronzen

Afbraak van de 'annexe tente' in september 1923

kruisweg, het fraaie tochtportaal met balkon, de prachtig versierde deur naar de toenmalige sacristie, het altaar en het kleine schouwkje werden ontworpen en/of uitgevoerd door de Antwerpse firma Van Herck, die ook al voor het rooksalon was aangesproken. Het balkon is toegankelijk vanuit de traphal en werd door de familie gebruikt. Het personeel nam plaats op de begane grond. De wanden en houten kruisribgewelven zijn voorzien van een bepleistering met opgekleefde schilderijen op doek, die bij een recente restauratie werden gereconstrueerd.

De oostgevel van het kasteel

De kapel

De renaissanceïstische motieven werden door middel van sjablonen aangebracht in relatief verzadigde kleuren. De twee glasramen in de driezijdige koorsluiting en het glas-in-lood van het koepeltje met stergewelf, dat de ruimte zenitaal verlicht, werden ernstig beschadigd door bombardementen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hoe de sacristie er heeft uitgezien, is niet bekend. Vandaag is hier het sanitair ondergebracht. Het kabinet kreeg een gestreepte aankleding, geïnspireerd op het interieur van een tent, die nog niet zolang geleden werd gereconstrueerd. Deze inrichting is wellicht een reminiscentie aan de afgebroken “annexe tente”⁵⁷.

Uit de foto's van de familie Vilain XIII kan worden afgeleid dat gelijktijdig met de hierboven beschreven bouwwerken ook de rest van de oostgevel aanpassingen onderging, om een uniform geheel te verkrijgen. Het ruime spitsboogvormige drielicht in de zuidelijke kopgevel werd vervangen door een rechthoekig exemplaar. De oculus en het grote spitsboogvenster die samen de traphal verlichtten, werden eveneens veranderd in rechthoekige vensters. Aan het puntgeveltje van het dakvenster rechts daarvan werden trapjes toegevoegd. De dakkapel in de noordpartij werd verwijderd. Tenslotte werd het aantal bovenvensters in dit gedeelte gereduceerd van drie tot twee.

Het kasteel werd vooral tijdens de zomer bewoond. De rest van het jaar woonden de Vilains in Brussel, zoals dat altijd al de gewoonte was. Enkele getuigenissen van het personeel⁵⁸ geven een beeld van hoe het er in de eerste helft van de 20ste eeuw op het kasteel aan toeging. De burggraaf en zijn vrouw sliepen in het grote appartement boven de vestibule, op de eerste verdieping. De andere familieleden hadden elk een appartement op de tweede verdieping. Op de zolder waren kamertjes ingericht voor het personeel, dat in de jaren 1930 nog uit een 15-tal personen bestond.

Nadat Georges Vilain XIII in 1931 op 65-jarige leeftijd was gestorven, gebeurde er jarenlang nauwelijks iets met het kasteel. Na de Tweede Wereldoorlog stond het kasteel zelfs geruime tijd leeg⁵⁹. In de jaren 1950 werd er een lift geïnstalleerd. Die ingreep zorgde er onder andere voor dat de antichambre tussen de eetkamer en het groot salon diende verkleind te worden. Het terras dat in het zuiden boven de walgracht werd aangebracht, dateert vermoedelijk uit dezelfde periode⁶⁰. Vanaf de jaren 1970 werd de kelder van het kasteel als restaurantruimte gebruikt. Met het oog op deze nieuwe bestemming werden verschillende aanpassingen uitgevoerd. De gewelven werden grotendeels ontleisterd, de wanden werden voorzien van een grove bezetting, de vloer werd vernieuwd, er werden een keuken en toiletten geplaatst en 'Spaanse' deuren, met bovenaan een opengewerkt gedeelte, ingebracht. Ondertussen was de inboedel van het kasteel in 1971 verdeeld onder de erfgenamen. De overblijvende stukken werden op een veiling, geleid door de firma Van Herck, verkocht in 1973.

Het gebouw werd samen met het poortgebouw, de hangbrug en de duiventoren beschermd als monument op 3 juli 1981. Het kasteelpark, de kasteeldreef en het Koningin Astridplein werden op hetzelfde moment als dorpsgezicht beschermd. Burggraaf Jean Vilain XIII, de kleinzoon van Georges, wenste hiervan gebruik te maken om subsidies te verkrijgen voor de dringende herstellingen aan de daken van het kasteel. Onder leiding van ingenieur-architect L. Peeters (Wilrijk), ondersteund door het studiebureau O. De Koninckx (Wilrijk), werden in 1985 de lekken in de daken gedicht door middel van roofing en werden de dakgoten en afvoerbuizen waar nodig hersteld. Ondertussen was het kasteel echter reeds dermate vervallen dat heel wat constructie- en interieuronderdelen onherroepelijk verloren waren.

- 1 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 4780: *Anne-Françoise de la Kethulle, douairière de Mathieu Xavier de Ghellinck de Nockere donne à son petit-fils Philippe vicomte Vilain XIII le comté de Rupelmonde et la baronnie de Wissekerke* (14 juli 1779).
- 2 P. DE WILDE, *Een beknopte geschiedenis van de familie Vilain XIII*, Kruike, 1996, p. 47.
- 3 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 406: *Le citoyen Philippe Vilain XIII est nommé maire de la commune de Basel* (2 juni 1800).
- 4 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 5087: *Vicomte Philippe. Lettres à son père à Paris (brief van 19 juli 1799: "(...) je crois qu'il est inutile de garder une maison à Gand. Je vous prierai de me dire si je ferai bien de transporter les meubles (...)) de Gand ici (Bazel)"))*.
- 5 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 3811: *Différent avec le vicomte Vilain XIII* (1800-1808).
- 6 In de literatuur worden de werken van Pissou bijna altijd in 1803 gesitueerd, maar bovenstaande documenten tonen aan dat de renovatie van het kasteel al vroeger was aangevraagd.
- 7 Het is niet echt duidelijk of de aanleg van het romantische Engelse landschapspark reeds in de bedoeling lag van de architect.
- 8 P. JANSSENS, *Het Kasteel en de Vierschaar van Wissekerke (Bazel)*, in: *Annalen van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas*, tome 52, nr. 1, 1941, p. 84.
- 9 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 5154/1: *Programme des fêtes à Basel à l'occasion de l'entrée du citoyen Philippe Vilain XIII et de son épouse Sophie Louise Zoe de Feltz* (april 1802).
- 10 Officieel begint de empirestijl pas in 1804, het jaar waarin consul Napoleon zichzelf tot keizer kroont, maar in de praktijk spreekt men al van empire vanaf 1800.
- 11 Er zijn echter geen plannen of archivalische documenten bewaard die ons hierover informeren.
- 12 De uitvoering van de werken onder leiding van Verly dateert volgens de literatuur uit 1811, 1822 of 1825, maar wellicht vingen ze reeds aan kort na het geschil met Pissou in 1802-1803 en liepen ze nog een hele tijd door tot ca. 1820 of iets later.
- 13 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 507: *Avis de Verly à Anvers, sur la restauration du château* (1802-1803).
- 14 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nrs. 5250, 5251 en 5252: *Correspondance de Zoe de Feltz avec son mari* (1810-1816). Briefwisseling bewaard in het archief van de Heemkundige Kring van Wissekerke.
- 15 P. DE WILDE, *op. cit.*, p. 54.
- 16 P. DE DECKER, *Le vicomte Charles Vilain XIII*, Brussel, 1878, p. 9 (uittreksel uit *La Revue Générale*).
- 17 P. DE WILDE, *op. cit.*, p. 62.
- 18 Ook niet-middeleeuwse gebouwen werden op die manier aangepakt. Het kasteel van Wissekerke is in zijn huidige vorm geen middeleeuwse constructie, maar werd wel als dusdanig behandeld.
- 19 L. DHONDT, J.-C. HUBERT, C. VACHAUDEZ (e.a.), *18de-eeuwse architectuur in België: laatbarok, rococo, neoclassicisme*, Tielt, 1998, pp. 169-172 en 205.
- 20 J. VANDENBREEDEN, F. DIERKENS AUBRY, *De 19de eeuw in België*, Tielt, 1994, p. 64.
- 21 A. DEMEY, *Het Land van Waas, Tien eeuwen Bouwkunst*, s.l., 1983, pp. 154-155.
- 22 A.J.L. VAN DEN BOGAERDE jr., *Het Distrikt St. Nikolaas, Land van Waas, dl. 3*, Sint-Niklaas, 1825.
- 23 Het is mogelijk dat de gravures in Goetghebuwer van de hand zijn van architect François Verly (ca. 1825).
- 24 De aanwezigheid van een binnenplaats wordt gesuggereerd door de iconografie uit de periode voor 1800 en wordt bevestigd door de vermelding van een 'cour' in enkele eigentijdse bronnen. Onder andere: P.J. GOETGHEBUER, *Choix des monuments, édifices et maisons les plus remarquables du royaume des Pays-Bas*, Gent, 1827, p. 54.
- 25 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 5250, *Correspondance de Zoe de Feltz avec son mari* (1810-1812).
- 26 In de literatuur wordt soms beweerd dat de puntgeveltoppen in 1906 opnieuw in trapgeveltoppen werden veranderd. Vermoedelijk is deze stelling gebaseerd op het puin dat zich op een oude foto voor de toegang van het kasteel bevindt. Er zijn in de archieven echter geen bestekken of andere documenten teruggevonden die dit bevestigen. Donkerder metselwerk in deze zone kan eventueel een aanwijzing in die richting zijn, maar kan evengoed door weersinvloeden zijn veroorzaakt.

- 26 P.J. GOETGHEBUER, *op. cit.*, p. 54.
- 27 De zogenaamde 'salle de compagnie' of ontvangstruimte was reeds ten tijde van Goetghebuer aangekleed "dans le style égyptien".
- 28 De trompe-l'oeilschildering met wolken-hemeliminatie, die tijdens de restauratiewerken in het kasteel gedeeltelijk werd blootgelegd, gaat vermoedelijk terug tot de 18de eeuw.
- 29 De 'slapende' doorgang tussen het groot salon en de archiefkamer of het bureau, aan het oog onttrokken doordat de deur in de wand-afwerking is geïntegreerd, is nog niet aangeduid op het grondplan van Goetghebuer.
- 30 Dossier Technische Dienst Kruibeke (2002-2003).
- 31 *Description de l'égypte, ou recueil des observations et des recherches qui ont été faites en égypte pendant l'expédition de l'armée française publié par les ordres de sa majesté l'empereur Napoléon Le Grand*, 1ste editie, Parijs, 1809, vol. III, platen 60 en 61: *la porte extérieure et la façade intérieure et bas-reliefs du petit temple du sud*. Hoogstwaarschijnlijk gaat het om de pylonen van de Tempel van Opet te Karnak.
- 32 In 1893 huwde burggraaf Alfred Vilain XIII met Marie Louise de Brouhoven de Bergeyck.
- 33 In de boedelbeschrijving van 1857-1866 is sprake van "le carré" en in de inventaris uit 1886 wordt de ruimte "le lanterneau" genoemd. Bij "le lanterneau" staat een "grande armoire à 8 portes" vermeld. Het is mogelijk dat deze ruimte als bibliotheek dienstdeed. De lanterneau waarover sprake in 1886 was tot voor de restauratie van de ruimte aanwezig en moet dus na het inrichten van de 'piramide' zijn aangebracht. Dankzij herstellingswerken aan het dak ontdekten men boven de lanterneau de restanten van het plafond met Egyptische kenmerken. RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 514/2: *livre général des inventaires* (1857-1866). Archief Heemkundige Kring, Fonds Vilain XIII, nr. 63: *Inventaire et expertise des meubles, objets mobiliers, argenteries, linges etc. garnissant le château de Basel* (28 juni 1886).
- 34 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 4792bis: *Location d'une maison à Basel occupée par la brigade de gendarmerie* (6 juli 1894).
- 35 A.J.L. VAN DEN BOGAERDE jr., *op. cit.*, p. 98. A. LEDERER, *Jean-Baptiste Visquain, grand patriote et grand ingénieur méconnu*, Mons, 1986.
- 36 A. LINTERS, *De hangbrug te Bazel*, in: *Mededelingen Centrum voor Industriële Archeologie Gent*, jg. 1, nr. 1, 1975, pp. 3-5.
- 37 "(...) un pont en fer coulé, qui se distingue par la hardiesse et en même temps par la délicatesse de sa construction". P.J. GOETGHEBUER, *op. cit.*, p. 54.
- 38 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 5226: *Philippe Louis Marie Guislain comte nommé par Napoléon maire de la ville de Gand* (12 april 1808).
- 39 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 5267: *Philippe Louis Marie Guislain comte commandant de la garde d'honneur à Gand, nommé chevalier de la légion d'honneur* (28 juni 1811).
- 40 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 5239: *Sophie Louise Zoe de Feltz, nommée dame du palais* (13 september 1810).
- 41 Men krijgt een beeld van het vermogen van deze bouwheer aan de hand van een boedelbeschrijving uit de periode 1857-1866. RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 514/2: *livre général des inventaires* (1857-1866).
- 42 RABW, Bazel, Modern gemeentearchief, nr. 1: *Procesverbaal van de zittingen van de gemeenteraad* (1827-1840).
- 43 De natuursteenimitatie werd in 1916 na een strenge winter verwijderd. Nu is enkel nog de plint van het poortgebouw gecementeerd.
- 44 In 1874 zou dit pand zijn verbouwd tot pendant van de ertegenover gelegen Eenhoorn. Het gebouw werd door de familie als een soort tweede woonplaats gebruikt. Aanvankelijk was Marie Louise Victoire Vilain XIII, de dochter van burggravin Zoe de Feltz, er gehuisvest.
- 45 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 5259: brieven van 6 en 8 juli 1841.
- 46 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 408: *Célébration de cinquantenaire en qualité de bourgestre, comte Vilain XIII* (10 juni 1850).
- 47 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 507/1: *Staet van bekosting van het opbouwen van den rechter vleugel op het kasteel van den heer Graef Vilain XIII* (1850).
- 48 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 514/2: *livre général des inventaires* (1857-1866).

- 49 De neogotische alkoofkamers worden voor het eerst vermeld in de boedelinventaris opgemaakt na de dood van Philippe Louis Vilain XIII (1857-1866). De linoleum vloerbekleding aangebracht in deze ruimten werd vanaf 1860 door Frederic Walton geproduceerd.
RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 514/2: *livre général des inventaires* (1857-1866).
- 50 De uitbreiding is nog niet aanwezig op het grondplan van Goetghebuer en ontbreekt in de boedelbeschrijving van 1857-1866.
RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 514/2: *livre général des inventaires* (1857-1866).
- 51 Archief Heemkundige Kring van Wissekerke, Fonds Vilain XIII, nr. 63: *Inventaire et expertise des meubles, objets mobiliers, argenteries, linges etc. garnissant le château de Basel* (28 juni 1886).
In deze boedelinventaris staan twee kamers vermeld op de gelijkvloerse verdieping, die enkel in deze uitbouw gesitueerd kunnen worden: 'chambre à coucher Mr. Georges' en 'chambre à coucher du comte Stanislas'.
- 52 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 514/2: *livre général des inventaires* (1857-1866).
- 53 De aankleding is reeds te zien op een foto uit 1897. Op de plaats van de oude 'fumoir' bevindt zich in 1886 nog het appartement van de burggraaf.
Archief Heemkundige Kring van Wissekerke, Fonds Vilain XIII, nr. 63: *Inventaire et expertise des meubles, objets mobiliers, argenteries, linges etc. garnissant le château de Basel* (28 juni 1886).
- 54 P.J. GOETGHEBUER, *op. cit.*, plaat 79.
- 55 RAG, Familiearchief Vilain XIII, nr. 508/1: *Documents (disposition d'armoiries) ayant servi pour la décoration d'un plafond* (1906-1907).
- 56 J. HUYBRECHTS, *Frans Van Dijk, architect te Antwerpen*, Antwerpen, 1994, pp. 171-172, 180-182.
In het architectuurarchief van de Provincie Antwerpen wordt het archief van deze architect bewaard.
- 57 Fotoalbum van de familie Vilain XIII, beheerd door de Stichting Vilain XIII.
De houten aanbouw kreeg deze naam wellicht vanwege de gestreepte beschildering, die deed denken aan een tent.
- 58 Getuigenissen van Sylvie De Munck-De Keersmaker (*1913) en butler Leon Mellemans (werkte in 1934-1938 op het kasteel).
P. DE WILDE, *Dienen en gediend worden*, in: *Heemkundige Kring Wissekerke*, jg. 21, nr. 3, 1996, pp. 178-188.
- 59 KIK, nrs. B90571 en B90572: Zicht op het kasteel vanuit het noordwesten (1945).
- 60 Mondelinge bron Davy Geukens en KIK, nr. B90576: Zicht op het kasteel vanuit het zuiden, waarop terras nog niet aanwezig is (1954).

Recente werken naar aanleiding van een nieuwe bestemming

In 1989 werd het kasteel door de gemeente Kruibeke onder impuls van burgemeester Antoine Denert aangekocht voor zo'n 10 miljoen Belgische frank. De inboedel was toen reeds grotendeels verkocht en uit het kasteel verwijderd. Stelselmatig werd het gebouw door de gemeente gerestaureerd en gerenoveerd. Vooraleer men daarmee van start ging, haalde de vzw Wisseweg, die sociaal gehandicapte jongeren opving, vele containers puin en vuil uit het kasteel.

Voor de dringende herstellingen aan de daken, naar een ontwerp van de architecten Marc Lauwers (Kruibeke) en Ivo Dewulf (Stekene), werd een restauratiepremie verkregen. De aanwezige dakbedekking (schaliën en roofing) werd vervangen door grijsblauwe natuurleien. De beschadigde onderdelen van het timmerhout werden vervangen of polymeerchemisch gerestaureerd. De niet meer bruikbare rookkanalen die boven het dakvlak uitstaken, werden afgebroken en de nog gebruikte schoorstenen heropgevoegd. Men herstelde het baksteenparement onder de dakvlakken (half rond gevels scherm, trappen van de kopgevels en bovenzijde hoektorentjes). De afvoerbuizen in zink en pvc werden door koperen exemplaren vervangen. Men vernieuwde de dakkapellen, behalve in de niet-zichtbare dakvlakken, waar ze door vlakke dakramen werden vervangen¹.

Een groot deel van de werken gebeurden in eigen beheer (Gemeentelijke Technische Dienst). Voor het interieur zijn Davy en Kenny Geukens (schilder-restaureurs) verantwoordelijk. Allereerst werd de kapel aangepakt. Die ruimte was lange tijd compleet verwaarloosd en werd de laatste jaren door de familie Vilain XIII als stapelplaats gebruikt. De gaten in de houten kruisribgewelven werden gedicht en de gewelven werden opnieuw bepleisterd. De beschilderde canvasdoeken die op de gewelven en muren waren aangebracht, bleken dermate aangetast door vocht en schimmels, dat geopteerd werd ze grotendeels te reconstrueren door middel van sjablonen en latex- en acrylverf. De houten lambriseringen konden samen met de koperen kruisweg gerecupereerd en opnieuw opgefrist worden. De door houtborende insecten beschadigde parketvloer werd volledig

In het groot salon werden de 19de-eeuwse wandschilderingen opnieuw blootgelegd en bijgewerkt.

vernieuwd. De glasramen met de voorstelling van de zeven werken van barmhartigheid werden niet teruggeplaatst, maar vervangen door een neutrale invulling van gele en paarse glaskalibers, geassembleerd in een ruitvormig patroon. Drie panelen zijn gerecupereerd en worden vandaag tentoongesteld in een lichtbak².

Tegelijk met de reconstructie van de kapel grepen ook buitenwerken plaats. De plint van het kasteel werd integraal vernieuwd. Men koos voor een witte Franse natuursteen. Van deze gelegenheid werd gebruikgemaakt om onder het wateroppervlak een platform aan te leggen, dat de basis kan vormen voor stellingen bij eventuele latere werken. Het slib werd uit de vijver gebaggerd tot op ca. 1,5 m diepte. De vrijgemaakte zone werd genivelleerd en op de bodem werden schanskorven, gevuld met stenen geplaatst, waarop steenslag werd gestort tot op ongeveer een halve meter onder het waterpeil³. De bakstenen funderingsvoet van de aanbouw uit de jaren 1920 in het oosten werd meteen ook hersteld⁴.

Daarna werd het interieur systematisch onder handen genomen door Davy en Kenny Geukens. In het groot salon, de eetzaal en de vestibule werd de wandafwerking, respectievelijk uit het begin van de 19de eeuw en uit 1906, blootgelegd⁵ en plaatselijk bijgeschilderd. De spiegels werden bijna overal vervangen door nieuwe exemplaren. In het groot salon legden de broers op het plafond een deel van een wolkenschildering bloot, die mogelijk nog teruggaat tot de 18de eeuw. Vandaag zit dit 'plafond à l'italienne' verborgen achter een tentdakimitatie in textiel. In de vestibule vervingen ze een groot deel van het plafond, dat volledig bestond uit bepleisterd latwerk, door gipsplaten⁶.

Detail wandschilderingen

De bibliotheekkasten in de archiefkamer werden noodgedwongen gereconstrueerd naar het model van de ernstig beschadigde originelen. De deuren van de kasten waren verdwenen en werden dan ook niet gereconstrueerd. Het balkenplafond vertoont nog sporen van de oorspronkelijke bepleistering, maar wordt in afwachting van een restauratie afgeschermd door een doek. De marmerimitatie op de wanden is reeds blootgelegd. De gereconstrueerde aankleding van de kamer ernaast, de oude 'fumoir' in neo-Vlaamse-renaissancestijl, is nog te zien op enkele foto's uit 1897⁷. Enkel de plankenvloer en de balkenroostering zijn nog authentiek. Voor de wandafwerking werd gebruikgemaakt van hedendaagse materialen en de detaillering komt niet volledig overeen met de situatie op het einde van de 19de eeuw, omdat er geen materiële resten meer aanwezig waren. De schouw die men kan zien op de foto's van de familie Vilain XIII⁸, werd vervangen door een gelijksoortig exemplaar. Het aanpalende kabinet kreeg een aankleding geïnspireerd op een tintinterieur, dat eveneens is afgeleid van enkele oude foto's uit die periode. De sacristie bij de kapel werd omgebouwd tot toiletten en de doorgang werd afgesloten⁹. In het rooksalon werd tot nu toe enkel de parketvloer hersteld, die een verzakking vertoonde ten gevolge van een verrotte moerbalk.

Na de ontdekking in september 1996 van een constructie onder het zadeldak van de centrale vleugel, naar aanleiding van de dakwerken, reconstrueerden de restaurateurs de 'piramide', de Egyptische kamer boven de vestibule. De beschildering op de houten deuromlijstingen is blootgelegd, maar de imitatieschildering van roze graniet op de wandafwerking, bestaande uit latwerk bezet met een dikke bepleistering, werd overgedaan op gipsplaten. Er kwamen twee driehoekige, vlakke dakramen in de plaats van twee rechthoekige metalen exemplaren. De vloerbekleding, oorspronkelijk linoleum van het merk Walton uit 1864, werd vervangen door nieuw linoleum uit een soortgelijke collectie van de nog steeds bestaande firma¹⁰.

Detail van een deuromlijsting in Egyptische stijl uit de 'piramide' op de eerste verdieping, waarvan de beschildering enkele jaren geleden opnieuw werd blootgelegd.

In 2000-2001 werden de kelders heringericht. De grove wandbezetting werd vervangen door een effen laag kalk, een toog werd afgebroken en er werd een nieuwe vloer gelegd. Dit ging gepaard met archeologische opgravingen onder leiding van Jean-Pierre Van Roeyen (ADW). De 19de-eeuwse vloer werd vervangen door vierkante blauwe rustieke tegels van de firma Lauwers (Boom). De niveaoverschillen werden weggewerkt.

Onlangs werd gestart met de bouwkundige restauratie van drie alkoofkamers: de twee neogotische kamers op de zolder van de zuidvleugel en de ronde alkoofkamer op de eerste verdieping. Hiervoor werd een restauratiepremie verkregen. De restauratie van de aankleding zal later in eigen beheer gebeuren. Hoewel de kamers ernstig zijn beschadigd, zijn er nog heel wat interieurelementen aanwezig, die een leidraad kunnen vormen bij een latere reconstructie.

De archiefkamer of voormalige bibliotheek met gereconstrueerde acajouhouten kasten.

De aankleding van de oude 'furnoir' werd gereconstrueerd op basis van enkele oude foto's van de familie Vilain XIII.

De bijgebouwen van het kasteel zijn in handen van verschillende eigenaars.

Aanvankelijk plande de gemeente een cultuurcentrum in het kasteel¹¹, maar die plannen gingen niet door. Er werd gekozen voor een groepering van diverse functies. De kelder wordt gebruikt als feest- en vergaderzaal, de gelijkvloerse verdieping is in gebruik voor recepties, huwelijken en tentoonstellingen en kan ook door toeristen worden bezocht. Op de verdieping is er een conciërgewoning. Voorts hebben in het kasteel ook een balletschool, een filiaal van de muziekacademie van Beveren en een filiaal van de Academie voor Schone Kunsten van Sint-Niklaas een onderkomen gevonden. Ten slotte worden er seniorencursussen gegeven. Op die manier is het kasteel bijna permanent in gebruik, waardoor het onderhoud verzekerd is. Het park wordt door de Groendienst van de gemeente onderhouden.

- 1 Dossier Technische Dienst Kruike (1994).
- 2 Mondelinge bron Davy Geukens en foto's genomen tijdens de restauratie.
- 3 In 1996 werd de onderwaterberm opgehoogd tot ca. 20 cm onder de waterspiegel.
- 4 Dossier Technische Dienst Kruike (1992-1993).
- 5 Sinds de jaren 1950 waren deze ruimten, samen met enkele andere, van een effen witte verflaag voorzien.
- 6 Mondelinge bron Davy Geukens en foto's genomen tijdens de restauratie.
- 7 Fotoalbum van de familie Vilain XIII, beheerd door de Stichting Vilain XIII.
- 8 Ibidem.
- 9 Mondelinge bron Davy Geukens en foto's genomen tijdens de restauratie.
- 10 Ibidem.
- 11 Socio-culturele nota voor de aankoop en inrichting als cultuurcentrum (categorie C) van het Kasteel van Wissekerke, Jan van Herck, april 1988.

DEN DOOR
BRUC
SLECHTE

Nawoord

In deze Kleine Cultuurgids werd gepoogd een inzicht te geven in de geschiedenis van het kasteeldomein van Wissekerke te Bazel. Op heel wat aspecten kon echter niet worden ingegaan. Zo blijft er nog heel wat archief- en bouwarcheologisch onderzoek te verrichten voor de periode van het ancien régime. Ook konden de talrijke kunstvoorwerpen en meubels, die het kasteel destijds verrijkten, niet worden bestudeerd en beschreven, want zij maken heden geen deel meer uit van het monument.

Sedert de aankoop van het kasteel in 1989 heeft de gemeente Kruikebeke niets onverlet gelaten om het in zijn oude luister te herstellen. Dringende instandhoudingswerken werden uitgevoerd en de restauratie van de interieurs wordt systematisch en met de meeste zorg aangepakt. Sommige vertrekken waren door jarenlange verwaarlozing echter dermate vervallen, dat nauwelijks nog iets van het authentieke materiaal kon worden behouden, zodat noodgedwongen moest worden overgegaan tot een reconstructie of een evocatie van het originele, in plaats van een restauratie. Inmiddels zijn de meeste ruimten in gebruik genomen en toegankelijk gemaakt voor het publiek.

Het kasteeldomein en zijn bewoners hebben sedert de 12de eeuw een belangrijke rol gespeeld binnen de dorpsgemeenschap van Bazel. Die rol was hiërarchisch van aard en het kasteel was slechts toegankelijk voor enkelen. Doordat de gemeente het heeft verworven, is het gemeenschapsbezit geworden en toegankelijk voor allen. Een betere integratie in de samenleving kan het cultureel erfgoed zich niet dromen.

Beknopte bibliografie

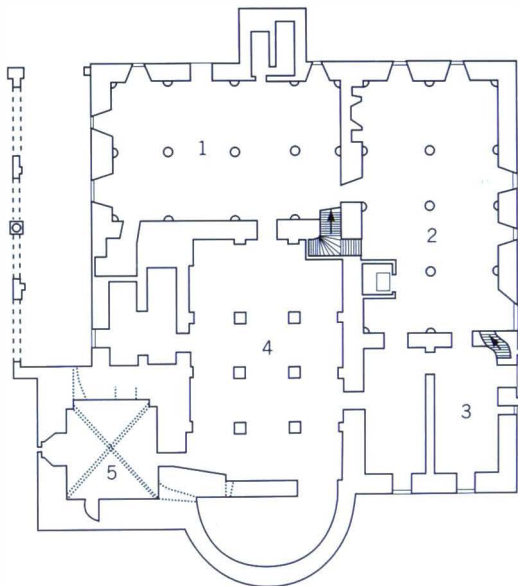
- ♦ DE GHELLINCK D'ELSEGHEM, J., *Het Kasteel van Wissekerke te Bazel*, in: *De Woonstede door de eeuwen heen*, nr. 13, maart 1972, pp. 20-37.
- ♦ DEMEY, A., *Bouwen door de eeuwen heen, Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, deel 7n1 (B-L), Provincie Oost-Vlaanderen. Arrondissement Sint-Niklaas*, Gent, 1981.
- ♦ DEMEY, A., *Het Land van Waas, Tien eeuwen Bouwkunst*, s.l., 1983.
- ♦ DE WILDE, P., *Een beknopte geschiedenis van de familie Vilain XIII*, Kruibeke, 1996.
- ♦ MARIS, A., *Bazel in Waas. Land, volk en kerk*, Antwerpen, 1976.
- ♦ Talrijke artikels in het tijdschrift van de Heemkundige Kring van Wissekerke.

Geraadpleegde archieven

- ♦ Archief Provinciebestuur Oost-Vlaanderen.
- ♦ Archief Technische Dienst Kruibeke.
- ♦ Archief van de Heemkundige Kring van Wissekerke, Fonds Vilain XIII.
- ♦ Rijksarchief Beveren-Waas (RABW), Gemeentearchief van Bazel.
- ♦ Rijksarchief Gent (RAG), Fonds familiearchief Vilain XIII.
- ♦ Stichting Vilain XIII, Fotoalbums van de familie Vilain XIII.

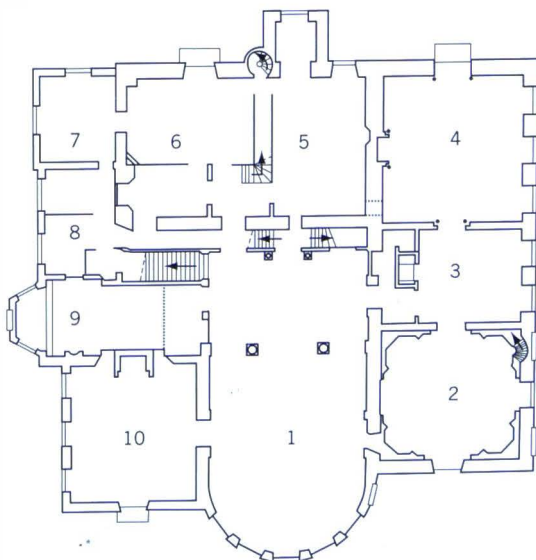
Kelder

- 1&2: feestzaal
- 3: vml. voorraadkelder
- 4: wijn- en stookkelder
- 5: vml. wijnkelder
- en opslagplaats

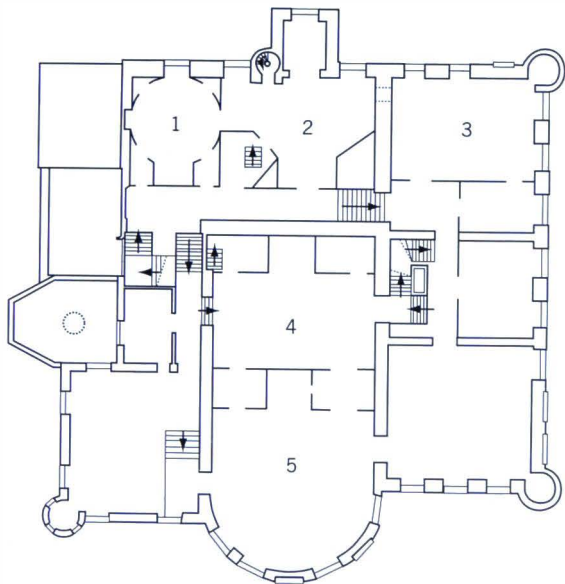
Begane grond

- 1: vestibule
- 2: eetzaal
- 3: salle de compagnie
(vml. anti-chambre
of klein salon)
- 4: groot salon
- 5: archiefkamer
(vml. bureau
of bibliotheek)
- 6: oude 'fumoir'
- 7: kabinet
- 8: toiletten
(vml. sacristie)
- 9: kapel
- 10: rooksalon

Eerste verdieping

- 1: ronde alkoofkamer
- 2: atelier van de gebroeders Geukens
- 3: academie
- 4: 'piramide'
- 5: conciërgewoning

Tweede verdieping

- 1: neogotische alkoofkamers
- 2: cursusruimte
- 3: zolder

